

ภูมิหลังและวัฒนธรรมของลาวโซ่ง

ในบทนี้จะกล่าวถึงประวัติความเป็นมา ชนบทรรมนิยมประเพณีและสภาพทั่วไปของลาวโซ่ง โดยผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลาวโซ่ง รวมทั้งสัมภาษณ์ชาวลาโซ่งในตำบลคอนมะเกลือ ผลการศึกษาในส่วนนี้จะเสนอความสำคัญดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของลาวโซ่ง
การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย
การแต่งกายและแบบทรงผม
ภาษา
ลักษณะที่อยู่อาศัย
ความเชื่อ
การเล่นพื้นบ้าน
ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ

ประวัติความเป็นมาของลาวโซ่ง

ลาวโซ่งเป็นกลุ่มไทยโบราณกลุ่มหนึ่ง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันว่า ลาวซ่ง ไทยซ่ง ลาวทรง (ซง) คำ ลาวซ่งคำ ผู้ไทยคำ ผู้โคซงคำ ไทยคำ ไทยทรงคำ ชื่อต่าง ๆ ที่ใช้เรียกลาวโซ่งคงเรียกตามเสื้อผ้าที่สวมใส่ซึ่งนิยมใช้สีคำล้วน แตกต่างกับกลุ่มคนไทยที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ไทยขาวหรือผู้ไทยขาว (White Tai) นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว และไทยแดงหรือผู้ไทยแดง (Red Tai) ชอบใช้สีแดงขลิบและตกแต่งชายเสื้อด้วยสีดำ

จินานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความจำกัความไว้ว่า "โซ่งคือชาวไทยพวกหนึ่ง ผู้ชายนุ่งกางเกงสีดำหรือสีครามแก่ช้ำสั้นใ้เข้าเล็กน้อย

และแถบ ผู้หญิงนุ่งซิ่นสีคำหรือสีครามแกมมีลายขาวเป็นทาง ๆ ลงมา ซงคำหรือไทยคำ ก็เรียก"¹

คำเนียร เลชะกุล กล่าวถึงลาวโซ่งในประวัติของชาวผู้ไทยดังนี้

ชาวผู้ไทยแยกออกเป็น 2 สาขาซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย พวกผู้ไทยคำอยู่ที่เมืองแดง เมืองควาย เมืองกุง เมืองม้วย เมืองลา เมืองโมะ เมืองหวัก และเมืองซาง ผู้ไทยคำอยู่ทางทิศติดกับคนญวนและลานซาง ลาวโซ่งคือพวกผู้ไทย โซ่งแปลว่ากางเกง ถาnungกางเกงคำก็เรียกว่า ลาวโซ่งคำ หรือแปรเป็นซงคำ กางเกงลายก็เรียกว่า ลาวโซ่งลาย ผู้ไทยที่เข้าไปตั้งรกรากในจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรีเรียกตัวเองว่า "ลาวโซ่ง"²

ในหนังสือสารานุกรมไทย ให้ความหมายของคำว่า "โซ่ง" ไว้ว่า โซ่งเป็นคำไร้เรียกชื่อคนไทยสาขาหนึ่งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่บางส่วนของจังหวัดเพชรบุรีและราชบุรี คำว่าโซ่ง เพี้ยนมาจากคำว่า ซ่ง ส้วง หรือทรง ซึ่งแปลว่ากางเกง บางครั้งเรียกว่า ลาวทรงคำหรือไทยทรงคำ คำว่าคำในที่นี้หมายถึงเครื่องแต่งกายเพราะคนพวกนี้ชอบใช้สีคำ³

ข้อสันนิษฐานที่เรียกกันว่า "ลาวโซ่ง" โดยเดิมคำว่า "ลาว" ซ้างหน้านั้น มี 2 ประการคือ ประการแรกคงเป็นเพราะคนไทยเหล่านี้ได้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรลาว และมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในราชอาณาจักรลาว จึงเรียกว่า "ลาวโซ่ง" อีกประการหนึ่งคือคงเกิดจากความนิยมของการเรียกชื่อคนในสมัยนั้นมักจะเรียกผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ว่า "ลาว" เช่น ลาวเวียง ลาวพวน เป็นต้น ดังนั้นผู้ไทยคำเมื่อได้อพยพมาอยู่ที่เพชรบุรีจึงได้รับ

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 286.

²คำเนียร เลชะกุล, "ผู้ไทย." อนุสารอ.ส.ท. (มิถุนายน 2505) : 16.

³ราชบัณฑิตยสถาน, "ลาวโซ่ง." สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน

การเรียกชื่อว่า "ลาว" ไปด้วย⁴

ถิ่นฐานเดิมของลาวโซ่งอยู่บริเวณที่ราบสูงจีนเกียงแถบภูเขาอัลไตทางตอนเหนือของจีน เป็นที่อยู่ของคนไทยสาขาอื่น ๆ รวมกันเป็นอาณาจักรน่านเจ้า เมื่อถูกไล่อานเข้าครอบครองน่านเจ้าแล้ว คนไทยก็พากันอพยพลงมาทางใต้ ลาวโซ่งได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บริเวณแม่น้ำอู (แม่น้ำที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขงที่หลวงพระบาง) ในแคว้นสิบสองจุไทยมีเมืองแดง (ปัจจุบันคือเมืองเทียนเบียนฟู ประเทศเวียตนามเหนือ) เป็นเมืองหลวง บริเวณนี้อยู่ตอนเหนือของราชอาณาจักรลาวไกลเขตแดนประเทศเวียตนาม สิบสองจุไทยเป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยสาขาอื่น ๆ มาช้านาน ก่อนที่พวกญวนจะขยายอำนาจไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแคว้นตั้งเกี้ยวและอานาม คนไทยในแคว้นสิบสองจุไทยได้ปกครองตนเอง เป็นอิสระมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งกลุ่มคนไทยทางทิศตะวันตกมีอำนาจขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 จึงได้เข้ามาอยู่ในความคุ้มครองของนครหลวงพระบาง⁵ แต่การปกครองยังคงดำเนินไปโดยอิสระ เนื่องจากแคว้นสิบสองจุไทยอยู่ใกล้กับประเทศจีนและญวน เจ้าเมืองสิบสองจุไทยจึงต้องส่งเครื่องบรรณาการ ไปผูกไมตรีไว้ เช่นเดียวกับนครหลวงพระบางเพื่อป้องกันการรุกราน ฉะนั้น สิบสองจุไทยจึงเป็นเมืองที่ส่งเครื่องบรรณาการ ไปยังสามมหาอำนาจซึ่งเรียกว่า "เมืองสามส่วยฟ้าหรือเมืองสามฝ่ายฟ้า"⁶ แคว้นสิบสองจุไทยประกอบด้วยเมืองสำคัญสิบสองเมืองหรือสิบสองจุ แต่ละจุประกอบด้วยเมืองเล็ก ๆ และหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กันซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองในแคว้นนั้นปกครองเป็นอิสระต่อกัน ตามพงศาวดารเมืองไลประชากรที่เป็นไทยคำหรือลาวโซ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเมืองแดง เมืองควาย

⁴นิพนธ์ เสนาวิทักษ์, สาส์นผู้ไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรพิทยาลาย, 2523), หน้า 19.

⁵สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาค 7-11 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507), หน้า 7.

⁶สุลี, ประวัติ-ลัทธิของผู้ไทยคำ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 35.

เมืองตุง เมืองม่วย เมืองโมะ เมืองวาก เมืองสาง รวม 8 เมือง ที่เหลือ
อีก 4 เมืองคือ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองบาง ประชากรส่วนใหญ่
เป็นไทยชาวน⁷

เมืองแตงนั้นตามประวัติกล่าวว่าเป็นเมืองดั้งเดิมของลาวโซ่ง โดยเข้ามา
ตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงที่เมืองนี้เป็นครั้งแรกราวพ.ศ. 1240 เมืองแตงหรือแตงแปลว่า
เมืองฟ้าหรือเมืองเทวคา เพราะเชื่อกันว่าเทวคาเป็นผู้ลงมาสร้างเมืองนี้ แม้ว่า
พงศาวดารเมืองแตงจะมีลักษณะเป็นเทศนิยาย แต่ได้แสดงให้เห็นที่มาของชนกรรมนิยม
ประเพณีของลาวโซ่งเป็นอย่างดี ดังปรากฏในจดหมายเหตุของพวกญูไทยกล่าวคือ
แต่เดิมมาเมืองแตงเป็นทุ่งว่างยังไม่เป็นบ้านเมืองมีผู้คนอาศัยอยู่เช่นนี้ ได้มีเทพคา
5 องค์และเทพธิดาอีก 5 องค์ซึ่งเป็นพี่น้องกันตกลงกันว่าจะลงมาเกิดในโลกมนุษย์ จึง
พากันไปอยู่ในผลน้ำเต้าเนรมิตผลหนึ่งเรียกว่า "เต้าปุง" แล้วลอยลงมาตกบนภูเขาที่
ทุ่งนาเตา ห่างจากที่ตั้งเมืองแตงไปทางทิศตะวันออกประมาณทางเดินเท้าหนึ่งวัน
น้ำเต้าที่เทวคาเข้าไปอยู่นั้นได้แตกออกเป็นมนุษย์รูปร่างแตกต่างกัน โดยออกมาจากผล
น้ำเต้าตามลำดับคือ ข้าแจะ ไทยคำ (ลาวโซ่ง) ลาวฟุงขาว (ลาวหลวงพระบาง)
ฮ้อ (จีน) แกว (ญวน) หลังจากนั้นมนุษย์ชายหญิงทั้ง 10 คนนี้ได้พากันลงจากภูเขา
ไปอาบน้ำชำระร่างกายในหนองน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ชื่อ "หนองฮักหนองฮาย" ซึ่งเชื่อว่าใคร
ได้กินได้อาบแล้วจะทำให้ร่างกายผ่องใส สะอาด งดงามและมีสติปัญญา ข้าแจะออก
มาคนแรกไม่กล้าอาบน้ำจึงมีผิวกายหมองคล้ำกว่าคนอื่น ๆ แล้วมนุษย์ชายหญิงเหล่านี้ก็
ได้มีบุตรหลานสืบต่อมา

ต่อมาไทยคำ ลาว ฮ้อ และแกวได้ปรึกษาแยกย้ายกันไปหาที่ตั้งถิ่นฐาน
บ้านเมืองต่อไป ไทยคำไปตั้งตัวเป็นเจ้าเมืองแตงมีนามว่า "ขุนลอคำ" จึงเชื่อกัน
ว่าขุนลอคำเป็นกษัตริย์ของไทยคำ (เมื่อขุนลอคำสิ้นชีวิตแล้ว ขุนบรมราชาได้เป็น
เจ้าเมืองแตงต่อมา และขุนบรมราชานี้มีบุตรชื่อ "ขุนลอส" ได้ไปตั้งเมืองหลวงพระบาง
สืบมาจนทุกวันนี้) ในจดหมายเหตุของพวกญูไทยไม่ได้อ้างถึงลาว ฮ้อ และแกว

⁷ พระพลัญญานุรักษ์, "พงศาวดารเมืองไล." ใน ประชุมพงศาวดารฉบับ
หอสมุดแห่งชาติ เล่ม 4 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2507), หน้า 253-254.

ว่าไปตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่ที่ใด ส่วนข้าจะเป็นคนเกียจคร้านไม่ยอมเป็นใหญ่ชอบอาศัยอยู่ตามภูเขาลี้ภัยชีพด้วยการตัดไม้และทำไร่ข้าว ทั้ง 5 ชาตินั้นนับถือว่าเป็นพี่น้องกัน⁸ ในพงศาวดารเมืองแกลงปรากฏความตอนหนึ่งว่า

ฝ่ายเจ้าเมืองฮ่อจึงปรึกษากับพี่น้องพร้อมกันทั้ง 4 หัวเมือง ค่ายอยู่นั้นเป็นเมืองที่อยู่คนนำ เมื่อถึงปีแล้วจะทำพิธีค้ำบับผีฟ้าคือเทพยดาบนสวรรค์ เจ้าเมืองลาว เจ้าเมืองไทยคำและเจ้าเมืองแกวกี้เห็นชอบยกยอที่จะไหว้ผีฟ้านั้น ซึ่งอยู่ที่ภูเขาลี้ภัยสูงหนึ่งอยู่ในเมืองฮ่อสูงกว่าภูเขาท้งปวง เป็นที่ชุมนุมไหว้ผีฟ้าบนยอดเขาสูงนั้น แล้วจึงพากันจัดสิ่งของไปเมืองฮ่อสำหรับค้ำบับผีฟ้าด้วยกันและขอให้ผีฟ้าช่วยอวยพรให้พี่น้องทั้งปวงอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน จึงเป็นจารีตสืบมา⁹

จากความตอนนี้จะเห็นได้ว่าการนับถือผีของพวกลาวโซ่งได้ถือเป็นประเพณีสืบต่อมาจนทุกวันนี้ ในพงศาวดารลานช้างได้กล่าวถึงตำนานเมืองแกลงแตกต่างออกไป แต่ก็สรุปได้ว่าเชื้อสายไทยคำนั้นมีชาติกำเนิดมาจากผืนน้ำเต้าเช่นเดียวกันกล่าวคือในสมัยก่อนเมืองสวรรค์และเมืองมนุษย์สามารถไปมาหาสู่กันได้ แดนเป็นที่เคารพของมนุษย์ทั้งหลาย ต่อมามนุษย์ไม่เชื่อฟังและปฏิบัติตามแดน โกรธจึงบันดาลให้เกิดน้ำท่วมบ้านเมืองได้รับความพิวาศเสียหายอย่างหนัก มีขุน 3 คนคือ ขุนคาน ขุนนางเชิง และขุนเหล็กรู้ว่าแดนโกรธจึงเอาไม้ข่าแยง (ไม้ชนิดหนึ่ง) มาทำเป็นแพและเรือให้ภรรยาและบุตรเข้าไปอยู่ แล้วให้นำผักพาไปหาแดนบนเมืองสวรรค์¹⁰ แดนได้ให้ขุนทั้ง 3 คนไปอยู่ที่บึงคอนแดน เมื่อน้ำแห้งแล้วขุนทั้ง 3 คนได้เข้าไปเฝ้าแดนและขอลงมาอยู่เมืองมนุษย์ตามเดิม แดนจึงมอบควายให้ใช้ทำกินโดยแลกกันมาตั้งอยู่ที่นาอ้อยอ้อยหนู (เมืองแกลง) เวลาผ่านไป 3 ปีควายตัวนี้ตายลง มีน้ำเต้าออกมาจากรูมูกของควาย 3 ผล แต่ละผลใหญ่เท่าขี้ข้าว ครั้นเมื่อน้ำเต้าแก่มากแล้วขุนนางเชิง

⁸ พระพลัญญานุรักษ์, "พงศาวดารเมืองแกลง." ใน ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 4, หน้า 291-294.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

¹⁰ ส. พลายน้อย, สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2516), หน้า 124.

ใช้เหล็กเจาะน้ำเต้า ส่วนขุนคานใช้ส่วเจาะเป็นรูก็มีคนออกมาจากถ้ำน้ำเต้ามากมาย
ประมาณ 3 วัน 3 คืนจึงหมด คนเหล่านี้ได้ตั้งครอบครัวสืบต่อมา¹¹

ต่อมาคนเหล่านี้ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของปู่ต่างเชิง ขุนทั้ง 3 คนจึงไป
รายงานต่อแดน แดนไค้ส่งขุนครูและขุนครองลงมาปกครอง แต่บ้านเมืองไม่เจริญ
ก้าวหน้า ขุนเหล็กและขุนคานก็ไค้ไปรายงานแดนอีก แดนจึงให้ผู้มีบุญญาธิการชื่อ
"ขุนบุญมหาราชาราชิราช" ลงมาปกครองแทน ข้อความจากพงศาวดารลานช้างตอนนี้
ตรงกับพงศาวดารเมืองแฉ่งที่ให้ขุนบรมราชา (บุญมหาราชาราชิราช) มาปกครอง
บ้านเมืองประมาณว่าอยู่ในราวพ.ศ. 1274

โอรสของขุนบรมราชาไค้แยกย้ายกันไปตั้งบ้านเมืองดังปรากฏในพงศาวดาร
ลานช้างว่า ขุนลอโอรสองค์ที่ 1 ไปครองเมืองหลวงพระบาง ขุนยี่เฒ่าลนโอรสองค์
ที่ 2 ไปครองเมืองสิบสองพันนา ขุนสามจูสงโอรสองค์ที่ 3 ไปครองเมืองหัวพันทั้งห้า
ทั้งหก ขุนไสยโอรสองค์ที่ 4 ไปครองเมืองโยนก ขุนจั่วอินโอรสองค์ที่ 5 ไปครอง
เมืองอโยธยา ขุนลกกลมโอรสองค์ที่ 6 ไปครองเมืองหงสาวดี และขุนเจ๊กเจิง
โอรสองค์สุดท้ายไปครองเมืองเชียงขวาง¹²

ครั้นสิ้นรัชกาลขุนบรมแล้วแคว้นสิบสองจุไทยและลานช้าง (หลวงพระบาง)
ก็ไค้มาขึ้นกับโยนกเชียงแสน เมื่ออาณาจักรโยนกเชียงแสนถูกทำลายลงในพ.ศ. 1702
ก็ไค้มาขึ้นกับอาณาจักรสุโขทัยดังปรากฏในศิลาจารึกว่า "ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย
ทั้งมาลาว (ชนชาติไทยในจังหวัดแพร่และน่าน) แลไทยเมืองไค้หล้าห้า...ไทยชาวอู
(ผู้ที่อาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำอูหรือแคว้นสิบสองจุไทยนั่นเอง) ชาวของ (โง) มาออก..."¹³

¹¹ เสฐียรโกเศศ, เรื่องของชาติไทย (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
สื่อการค้า, 2515), หน้า 175.

¹² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "พงศาวดารลานช้าง." ใน
ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), หน้า 145-149.

¹³ สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 (กรุงเทพมหานคร :
สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), หน้า 25.

หลังจากพ่ายชนะรามคำแหงมหาราชสวรรคตแล้ว อาณาจักรลานช้างมีอำนาจขึ้นมาจึง
ได้ปกครองแคว้นสิบสองจุไทย แต่ต่อมาไม่นานนักอาณาจักรลานช้างก็มาขึ้นกับ
กรุงศรีอยุธยา ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์คอนันไทยได้ยกทัพไปตีนครเวียงจันทน์
และเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลานช้างหลายเมือง พร้อมทั้งกวาดค้อนราษฎรจากเมือง
เหล่านั้นเข้ามาตั้งบ้านเรือนในไทยด้วย¹⁴ แคว้นสิบสองจุไทยก็ได้ตกมาอยู่ภายใต้
อิทธิพลของไทยในครั้งนั้น แต่ไทยมิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องการปกครองท้องถิ่นแต่
อย่างใด คงให้อยู่ในความดูแลของนครหลวงพระบางเช่นเดิม เมื่อฝรั่งเศสแผ่อิทธิพล
เข้าไปในเวียดนาม และยึดครองเวียดนามเป็นเมืองขึ้นของคนที่ได้พยายามรวบรวม
แคว้นสิบสองจุไทยเข้าไปอยู่ในความปกครองของตนด้วย โดยอ้างว่าดินแดนเหล่านี้
เคยส่งเครื่องบรรณาการและเป็นเมืองขึ้นของเวียดนามมาก่อน ไทยได้สูญเสียแคว้น
สิบสองจุไทยและหัวพันทั้งห้าทั้งหกให้แก่ฝรั่งเศสในปีพ.ศ. 2432¹⁵

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

ลาวซึ่งอพยพเข้าสู่ประเทศไทยครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรีปีพ.ศ. 2322
สาเหตุของการอพยพเนื่องจากต้นแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระวอ
เสนาบดีของเจ้าเมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏต่อเจ้าเมืองเวียงจันทน์ แล้วหนีภัยมาพึ่ง
เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ซึ่งขณะนั้นยอมอ่อนน้อมต่อกรุงธนบุรี ครั้นต่อมาเจ้าเมืองเวียงจันทน์
สืบได้ว่าพระวอหนีมาพึ่งเจ้าเมืองจำปาศักดิ์และสวามีภักดิ์ต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราช จึงส่งพระยาสุโหลบเข้ามาฆ่าพระวอ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ทรงทราบทำให้พิโรธมาก เพราะเจ้าเมืองเวียงจันทน์กระทำการอันหมิ่นพระบรม-

¹⁴เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 (พระนคร :
โรงพิมพ์จุฬาราชวิทยาลัย, 2503), หน้า 356.

¹⁵Hall, D.G.E., A History of South-East Asia,
London, MacMillan, 1970 : p.462 อ้างถึงใน สุมิตร ปิติพัฒน์ และ
คนอื่น ๆ , ลาวโซ่ง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2521), หน้า 4.

เกษานภาพของพระองค์ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์พิฆาตราช (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) เป็นแม่ทัพยกกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ในพ.ศ. 2321 ครั้นปีพ.ศ. 2322 บิฎน เอกศก จุลศักราช 1141 กองทัพสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์พิฆาตราชเข้าตีเมืองลานช้าง ได้ให้เก็บสิ่งของพร้อมทั้งพาผู้คนเข้ามาอยู่ ณ เมืองพันพร้าว แล้วกำหนดให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ เมืองม่วย เมืองทั้งสองนี้เป็นเมืองของลาวโซ่งที่อยู่ริมเขตเมืองญวน แล้วกวาดต้อนครอบครัวลาวโซ่ง ลาวเวียงจันทน์มายังประเทศไทย โดยให้ลาวโซ่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี ส่วนลาวเวียงไท้ไปตั้งบ้านเรือนที่สระบุรี ราชบุรี จันทบุรี ซึ่งสืบเชื้อสายมาจนทุกวันนี้¹⁶

ในพ.ศ. 2335 มีการกวาดต้อนครอบครัวลาวโซ่งมาไทยอีก เนื่องจากพวกเมืองพวน เมืองแดงแข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกกองทัพไปตี ไล่พวกลาวโซ่งและลาวพวนส่งมาไว้ที่กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้ส่งลาวโซ่งไปอยู่เพชรบุรี ส่วนลาวพวนคงอยู่ที่กรุงเทพฯ ถึงความปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

ในศักราช 1154 ปีชวค จัตวาศก (พ.ศ. 2335) นั้น อยู่มาเมืองแดง เมืองพวนทั้งซัดแข็งข้อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงแต่งกองทัพขึ้นไปตีเมืองแดงเมืองพวน ไล่พวกลาวทรงคำ (ญไทยคำ) ลาวพวนส่งลงมา ณ กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้ส่งลาวทรงคำ (ญไทยคำ) ออกไปตั้งอยู่เมืองเพชรบุรี ลาวพวนตั้งอยู่กรุงเทพฯ. . .¹⁷

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์ก่อกบฏต่อไทย โดยเข้าใจว่าไทยกำลัง

¹⁶เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1, หน้า 40.

¹⁷สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง." ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4 (พระนคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2506), หน้า 344.

วิวาทกับอังกฤษที่เดินทางมาศึกต่อท่าสำคัญด้วย จนเกือบถูกเรือของอังกฤษเข้าโจมตี กรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์ได้ถือโอกาสยกกองทัพมาโจมตีภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยโดยเข้ามาทางอุบล ร้อยเอ็ด และโคราช ลงไปจนถึงสระบุรี โจมตีหัวเมืองต่าง ๆ เช่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ ขนบท และขอนแก่น แล้วชักชวนพวกลาวด้วยกันที่สระบุรีให้อพยพกลับไปเวียงจันทน์¹⁸ ไทยได้ยกกองทัพเข้าตอบโต้โดยแบ่งออกเป็น 2 กอง กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงบัญชาการกองทัพหลวงมุ่งโจมตีเมืองเวียงจันทน์ พระยาสุภาวดีคุมทัพไปปราบกบฏทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ายึดเมืองจำปาศักดิ์ หลังจากยึดเวียงจันทน์ได้แล้วในกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2370 เจ้าอนุวงศ์และครอบครัวได้หลบหนีเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตญวน¹⁹ ในปีพ.ศ.2371 เจ้าอนุวงศ์ได้รวบรวมสมัครพรรคพวกกลับเข้ามายึดเมืองเวียงจันทน์คืน ไทยส่งเจ้าพระยาสุภาวดียกกองทัพเข้าโจมตีเวียงจันทน์อีกครั้งหนึ่งจับตัวเจ้าอนุวงศ์และครอบครัวส่งมากรุงเทพฯ ไทยส่งกองทัพไปที่เมืองเวียงจันทน์ใน พ.ศ.2372 อีกเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้นอกความไม่สงบขึ้น หลังจากนั้นได้กวาดต้อนผู้คนให้เข้ามาในไทยเป็นจำนวนมาก เมืองต่าง ๆ ที่เคยขึ้นกับเวียงจันทน์ เช่น จำปาศักดิ์ นครพนม โยธธร ได้หันมาขึ้นต่อกรุงเทพฯ และมีการจัดแบ่งแว่นแคว้นหัวเมืองขึ้นทั้งหมดในภาคนี้ใหม่ด้วย ภายหลังจากการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้วหัวเมืองต่าง ๆ ที่เคยขึ้นอยู่กับเวียงจันทน์ในบริเวณที่ราบสูงทรานนิงห์ เช่น หัวพันทั้งห้าทั้งหก เมืองพวน ยังคงมีฐานะไทยอยู่เนื่องจากอยู่ใกล้ติดกับญวน ญวนได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามายึดครองเมืองพวน ดังนั้นในปีพ.ศ.2377 ไทยจึงส่งกองทัพไปที่หัวเมืองบริเวณที่ราบสูงทรานนิงห์ โดยมีกองทัพของเมืองหลวงพระบางและหัวเมืองฝ่ายเหนือเข้าร่วมด้วย เมื่อขับไล่ญวนออกไปจากดินแดนส่วนนี้แล้ว ไทยก็ได้กวาดต้อนครอบครัวลาวพวนและลาวโซ่งเข้ามาในไทยอีกครั้งหนึ่ง

¹⁸เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 (พระนคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2504), หน้า 39-41.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-56.

พ.ศ.2379 เมืองทิม เมืองคอย เมืองควรแข็งซ้อต่อเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ไค่แก่งตั้งให้ท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปปราบไค่ลาวโซ่งส่งมาไว้ที่เพชรบุรี ต่อมาพ.ศ.2381 เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์เจ้านายทางเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์เกิดวิวาทกันพากันลงมากงกรุงเทพฯ เจ้าราชวงศ์ไค่คุมลาวโซ่งมาไว้ที่กรุงเทพฯ ค่าย²⁰ ลาวโซ่งที่นำมาไว้ที่เพชรบุรีในรัชกาลที่ 3 นี้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม แต่เนื่องจากลาวโซ่งชอบอาศัยอยู่ที่ดอน น้ำไม่ท่วมและบริเวณที่อาศัยเดิมขาดแคลนไม้จึงไค่อพยพไปอยู่ที่อำเภอย้าย้อยในเวลาต่อมา²¹

ในปีพ.ศ.2407 เกิดความระส่ำระสายในตังเกี๋ย สิบสองจุไทยและลาวเหนือ พวกจีนฮ่อบุกเข้ามาก่อความในแถบแม่น้ำคำ แม่น้ำแดงและที่ราบสูงทรานนิงห์ ในระหว่างแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หัวเมืองฝ่ายเหนือคือหลวงพระบางและเวียงจันทน์ถูกพวกจีนฮ่อบุกเข้ามาโจมตี เจ้าเมืองเหล่านี้จึงขอความช่วยเหลือมายังกรุงเทพฯ ให้ส่งกองทัพไปปราบฮ่อ ในปีพ.ศ.2421 กองทัพจากกรุงเทพฯ ร่วมกับกองทัพจากหัวเมืองต่าง ๆ โจมตีพวกฮ่อแตกหนีไป หลังจากนั้นไค่นำครอบครัวลาวโซ่งอพยพเข้ามาในไทยค่าย²² ปัญหาความยุ่งยากเกี่ยวกับกบฏฮ่อยังไม่หมดสิ้นไป เพราะฮ่อยังคงก่อความหัวเมืองทางตะวันตกเฉียงใต้ของแม่น้ำคำในเขตสิบสองจุไทยอีกโดยเฉพาะเมืองแดงและเมืองไลทางกรุงเทพฯ ไค่ส่งกองทัพไปปราบฮ่ออีกครั้งหนึ่งในปีพ.ศ.2428 ขณะนั้นฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนามเป็นอาณานิคมแล้ว เกิดความไม่พอใจไทยกล่าวหาว่าไทย

²⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าพระยาสุรสีห์ทรงกลด เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 4, หน้า 354.

²¹ สมทรง บุรุษพันธ์, การเล่นคอนของลาวโซ่งที่บางกุ้ง (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524), หน้า 7.

²² ประชุมพงศาวดาร เล่ม 14 (พระนคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2508), หน้า 176-188.

ถูกคามชายแค้นอาณานิคมของชน ฝรั่งเศสขอให้ตั้งกรมการตรวจสอบดินแดน และมักเชกชายแค้นชน ฝ่ายไทยไม่ยอมโดยอ้างว่าดินแดนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับหลวงพระบาง ซึ่งเป็นประเทศราชของไทย เมื่อปราบกบฏฮ่อเสร็จสิ้นลงแล้วพระยาสุรศักดิ์มนตรี จึงยกกองทัพกลับกรุงเทพฯ พร้อมทั้งนำหัวหน้ากบฏฮ่อ อุปราช และบุตรเจ้าเมือง หลวงพระบาง ไปกรุงเทพฯ นอกจากนี้ก็นำบุตรเจ้าเมืองไลไปกรุงเทพฯ ด้วย เจ้าเมืองไลคิดว่าไทยจะจับไปซึ่งก็เกิดความไม่พอใจนำพวกฮ่อโจมตีเมืองหลวงพระบาง ภายหลังกรุงเทพฯ ไล่ปล่อยตัวบุตรเจ้าเมืองไล แต่ฝรั่งเศสหาโอกาสนี้วางแผนจะ เอาสิบสองจุไทยเป็นอาณานิคมของตน โดยติดต่อกับบุตรคนโตของเจ้าเมืองไลชื่อ คำจุ่ม (ชื่อนี้เรียกเคียววันตรี) เรียกร้องเอาดินแดนสิบสองจุไทยให้อยู่ในความดูแล ของฝรั่งเศส โดยอ้างว่าดินแดนเหล่านี้เคยส่งส่วยให้ช้วนจึงเป็นเสมือนเมืองขึ้นของ ช้วนด้วย ไทยจึงต้องยอมมอบดินแดนสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศสไปในที่สุด²³

การอพยพของลาวโซ่งดังกล่าวนั้น มีหลักฐานยืนยันว่าลาวโซ่งมีถิ่นฐาน ตั้งถิ่นอยู่ที่เมืองแดงในแคว้นสิบสองจุไทยจริง ความที่ปรากฏในบันทึกของจอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีก็ข้ข้อความต่อไปนี้

ณ วัน 14 21 คำ จ.ศ. 1250 เวลาบ่าย มองซิเออร์ปาวีได้มาหาข้าพเจ้า (หมายถึงจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี) สนทนากันด้วยขอราชการ เรื่องเมือง แดงเป็นต้น ข้าพเจ้าจึงเล่าให้มองซิเออร์ปาวีฟังถึงเรื่องที่จะจัดรักษาราชการ เมืองแดงต่อไป มองซิเออร์ปาวีก็พูดคุชว่างต่าง ๆ ดูประหนึ่งว่าเมืองแดงเป็น ของฝรั่งเศสเสียทั้งหมด ข้าพเจ้าจึงว่าเมืองแดงนี้เป็นพระราชอาณาเขตของไทย มาแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวความที่ทราบมาแต่เดิม ที่ ไทยจะต้องการ เมืองแดงนี้ก็ต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับบอก เจ้านครหลวงพระบางว่า พวกเมืองสิบสองจุไทยแข็งเมืองกระด้างกระเดื่องต่อ เมืองหลวงพระบางไม่เหมือนแต่ก่อน ขอกองทัพกรุงเทพฯ ยกมาสมทบกับกองทัพ หลวงพระบางขึ้นไปปราบปราม จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา ธรรมายกกองทัพขึ้นมา เมื่อถึงเมืองแดงจัดราชการเรียบร้อยแล้ว ได้กวาดเอา ครัวเมืองแดงและสิบสองจุไทยซึ่งเป็นไทยกำลังมากกรุงเทพฯ เป็นอันมาก เพราะ ถิ่นนี้ถึงไว้ก็เกรงว่าจะเกิดการยุบยากแก่ทางราชการขึ้นอีก ครั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พวกไทยค่าเหล่านั้นไปตั้ง

²³ประชุมพงศาวดาร เล่ม 14, หน้า 218-237.

ภูมิลาเนาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรี จนได้ชื่อว่า ลาวซ่ง เกิดบุตรหลานเหลนอยู่ในเวลานั้นหลายพันคน ทหารที่โคยกั้นมาในกองทัพกับข้าพเจ้าคราวนี้ก็ได้เกณฑ์เอาลาวซ่งที่เป็นชายฉกรรจ์ขึ้นมาคอยหลายร้อยคน และพวกนี้ได้พบญาติพี่น้องซึ่งอยู่ในเมืองแกลงเป็นอันมาก เพราะลาวซ่งผู้ไทยค่านั้นใช้แซ่อย่างจีน แต่อักษรที่ใช้กันนั้นเป็นอักษรสยาม มีสระ พยัญชนะ กอ ขอ อย่างโบราณ เมื่อข้าพเจ้าได้พบเขาก็อ่านออกเป็นภาษาไทยเราทุกวันนี้ได้เหมือนกัน²⁴

สรุปการอพยพของลาวโซ่งเข้าสู่ประเทศไทย ครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2322 ก่อนจะมีการอพยพเข้ามาอีกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ครั้งสุดท้ายที่ลาวโซ่งเข้ามาในประเทศไทยคือในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 สาเหตุของการอพยพส่วนใหญ่เนื่องมาจากการสงคราม

จากการอพยพของลาวโซ่งดังกล่าวจะพบว่าถิ่นฐานเดิมที่ลาวโซ่งเข้ามาตั้งบ้านเรือนในประเทศไทยคือจังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเพชรบุรีมีลักษณะภูมิประเทศคล้ายบ้านเกิดเมืองนอนของลาวโซ่งคือเมืองแกลงในแคว้นสิบสองจุไทย²⁵ การที่มีลาวโซ่งอาศัยกระจัดกระจายในจังหวัดต่าง ๆ ของไทยนั้น เหตุผลหนึ่งก็คือลาวโซ่งรุ่นเก่ามีความตั้งใจที่จะกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนเดิมของตน จึงพยายามเดินทางขึ้นไปทางเหนือเรื่อย ๆ เมื่อถึงจุดนั้นก็ถึงที่ใดที่หนึ่งทำเนาเพื่อหาเสบียงไว้สำหรับการเดินทางต่อไป จนกระทั่งคนเฒ่าคนแก่ได้ตายจากไปในระหว่างการเดินทาง ลูกหลานไม่สามารถจะเดินทางต่อไปได้จึงตั้งหลักแหล่งตามทางเป็นแห่ง ๆ ไป เดินทางไปไกลที่สุดที่จังหวัดฉะเชิงเทราและพิษณุโลกเท่านั้น²⁶ เราจึงพบว่า

²⁴เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2504), หน้า 580-581 อ้างถึงใน สุลี, ประวัติ-ลัทธิของผู้ไทซ่งคำ, หน้า 45-47.

²⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49.

²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

มีลาวโซ่งอาศัยอยู่จำนวนมากในจังหวัดเหล่านี้ นอกจากนี้ก็มีเหตุผลอื่นคือการอพยพเพื่อไปหาที่อยู่อาศัยและทำกินใหม่ในบริเวณจังหวัดใกล้เคียง เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม เป็นต้น แหล่งที่มีลาวโซ่งหนาแน่นในจังหวัดต่าง ๆ คือ

จังหวัดเพชรบุรีในเขตอำเภอเมืองที่สะพานยี่หั้น เวียงคอย วังตะโก หนองพลับ และทุ่งเพ็ญ เขตอำเภอท่ายางที่เขากระจิว แม่ประจันต์ และท่าโธ เขตอำเภอบ้านลาดที่ห้วยซ้อง หนองโสน และบ้านกรวย เขตอำเภอเขาย้อยที่ ห้วยท่าช้าง หนองเข้ หนองปรัง (หนองเลา) หนองจิก ทับคาง คอนทราย เขาย้อย หนองชุมพล หนองประจู่ หนองกะพ้อ หนองซอ และหัวเขาจีน²⁷

จังหวัดราชบุรีในเขตอำเภอจอมบึงที่คาลาคควาย เขตอำเภอดำเนินสะดวก ที่คอนคด้าง บัวงาม และโคกคับเบ็ค เขตอำเภอปากท่อที่เขากูทอง เขตอำเภอ บางแพที่คอนคา²⁸

จังหวัดสุพรรณบุรีในเขตอำเภอเมืองที่บางกุ้ง บางหมัน สวนแดง เขต อำเภอสองพี่น้องที่บ้านคอนมะนาว บ้านไผ่ช้างแล่น บ้านหนองนา เขตอำเภอ บางปลาม้าที่วังน้ำเย็น เขตอำเภออู่ทองที่สระยายโสม คอนมะเกลือ บ้านคอน และหนองโอง²⁹

²⁷สมพนธ์ สุวงศ์, "ไทยทรงดำ (โซ่ง)" บรรณาธิการ 2517 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในเขตจังหวัดเพชรบุรี (เพชรบุรี : เพชรบุรี การพิมพ์, 2517), หน้า 8-9 อ้างถึงใน สุมิตร มิตินันท์ และคนอื่น ๆ , ลาวโซ่ง, หน้า 9.

²⁸มนตรี ห้วมเจริญ, "พิธีเสนเฮือนของโซ่ง," วารสารศิลปากร 19 (กรกฎาคม 2518) : 69.

²⁹สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีบันเทิง ชูลศิลป์, หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติอู่ทอง, 24 มิถุนายน 2530.

จังหวัดนครปฐมในเขตอำเภอเมือง อำเภอบางเลน อำเภอกำแพงแสน
และอำเภอสสามพราน

นอกจากนี้ในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีลาวโซ่งอาศัยอยู่บ้างจำนวนไม่มากนักได้แก่
สุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี และสระบุรี

สรุปได้ว่า ลาวโซ่งเป็นคนไทยสาขาหนึ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแกลง
ในแคว้นสิบสองจุไทย ลาวโซ่งได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสมัย
กรุงธนบุรี โดยไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี หลังจากนั้นก็ได้อพยพแยกย้าย
ไปหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในจังหวัดต่าง ๆ จากการสำรวจผู้พูดภาษาลาวโซ่ง
ทั้งหมดในประเทศไทยพบว่า มีไม่ต่ำกว่าหนึ่งแสนถึงห้าแสนคน³⁰

การแต่งกายและแบบทรงผม

เครื่องแต่งกายของลาวโซ่งแบบดั้งเดิมนั้นนิยมใช้ชุดสีดำหรือสีครามเข้ม
จนได้ชื่อว่า "ลาวทรงดำ" เครื่องแต่งกายของลาวโซ่งแบ่งออกเป็นชุดที่ใช้ในชีวิต
ประจำวัน และชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ

ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ผู้ชายนุ่งกางเกงขาก๊วยสีดำหรือสีครามเข้ม
คล้ายกับกางเกงของจีนเรียกว่า "ช่วงขาเต็น" สวมเสื้อแขนกระบอกแขนยาวสีดำผ้า
หน้าตลอด คิถกระดุมเงินประมาณ 10-15 เม็ดเรียกว่า "เสื้อโท" ส่วนผู้หญิงนุ่ง
ผ้าขึ้นสีดำหรือสีครามเข้มมีลายสีขาวสลัเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผลแตงโม ที่
เชิงขึ้นจะคิถผ้าเป็นขอบขวางกว้างประมาณ 2-3 นิ้ว เวลาสามีค้ายต้องเลาะเชิงนี้
ออกเพื่อเป็นเครื่องแสดงการไว้ทุกข์ให้สามี สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำรัดคอมีผ้าหน้า
ตลอดคิถกระดุมเงินประมาณ 9-10 เม็ดเรียกว่า "เสื้อก้อม" หญิงลาวโซ่งมีวิธีนุ่งขึ้น
แตกต่างไปจากคนไทยคือ ลาวโซ่งจะไม่ขมวคชายพกไว้ข้างของเอว แต่จะจับ
ขมวคมาทบกันตรงกลางให้จับแยกจากกันแล้วขมวคไว้ตรงหน้าท้อง แล้วดึงขึ้นข้างหน้าให้

³⁰ เรื่อง เกษ บันเขื่อนขันธ์, ภาษาถิ่นตระกูลไทย (กรุงเทพฯ: มหาวชิราวุธ :
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2525), หน้า 40.

สูงกว่ากันหลังมากเพื่อความสะดวกในการเดินและทำงาน หญิงลาวโซ่งที่แต่งงานแล้วยังนิยมคาคอกค้ำยผ้าคาคอกเรียกว่า "ผ้าเปียว" ซึ่งทำค้ำยผ้าฝ้ายสีครามแกกว้างประมาณ 6 นิ้ว ยาวประมาณ 1 เมตร ที่ริมด้านหนึ่งมักลวดลายแบบโซ่ง ซึ่งมีลักษณะบางอย่างคล้ายกับลวดลายที่ชาวอีสานใช้มักและทอผ้าโดยทั่ว ๆ ไป แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตรงที่จะติดกระຈักชั้นเล็ก ๆ ตามลวดลายค้ำย ลายที่ชาวลาโว่งนิยมใช้มักผ้ามากที่สุดคือ ลายคอกบัว ลายฉิก ลายแปด ลายเอื้อขอ และลายชอดุก สีที่นิยมใช้มักคือสีแดง แสด เขียว และขาว³¹

ชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษเรียกว่า "เสื้อฮี" เป็นเสื้อทอค้ำยผ้าฝ้ายย้อมคราม เสื้อฮีของชายมีความยาวคลุมสะโพก ตัวเสื้อเข้ารูปเล็กน้อยหน้าคอกอกไม่ติดกระຈักเลย ตรงคอเสื้อมีกระຈักคิกไว้คัลอง 1 เม็ด คอเสื้อเป็นคอกกลมถูกรอบคอกค้ำยผ้าไหมสีแคง แล้วเดินเส้นค้ำยไหมสีอื่นอย่างสวยงาม แขนเสื้อเป็นแขนกระบอกมักคอกแคงจากท้องแขนถึงชายเสื้อค้ำยผ้าไหมสีค่าง ๆ พร้อมทั้งติดกระຈักชั้นเล็ก ๆ ตามลวดลายค้ำย ส่วนเสื้อฮีของผู้หญิงทำค้ำยผ้าฝ้ายเช่นเดียวกับของชาย แต่ตัวใหญ่กว่ามากใช้สวมหัว คอแหลมลึก ประคัมคอกแคงรอบคอ รอยตะเข็บของเสื้อและชายเสื้อค้ำยผ้าไหมสีค่าง ๆ แขนเสื้อเป็นแขนในตั้วสามส่วน เวลามักลวดลายคอกง่าทั้งค้ำนในและค้ำนนอกของเสื้อ เพราะลาโว่งใช้เสื้อฮีทั้งสองค้ำนในโอกาสค่างกัน³² ตามประเพณีกำหนดไว้ว่างานมงคลค่าง ๆ ใช้ค้ำนที่มีสีค้ำนุ่งห่ม ส่วนงานอวมงคลใช้ค้ำนที่มีสีสรรลวดลายสวยงาม ใครนุ่งห่มผิดแบบก็จะถูกค้ำนิตีเตือนถือว่าเป็นการลบหลู่ อาจเป็นผลให้ผู้ประพฤติกมีอันตรายได้³³ จะเห็นได้ว่าลาโว่งแต่งกายค้ำยสีสรรค่าง ๆ ในงานอวมงคล และใช้สีค้ำในงานมงคล แสงให้เห็น

³¹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่น ๆ, ลาโว่ง, หน้า 29.

³² สมทรง บุรุษพัฒน์, การเล่นคอนของลาโว่งที่บางกุ้ง, หน้า

13-14.

³³ สุลี, ประวัติ-ลัทธิของผู้ไทขงค้ำ, หน้า 128-129.

ถึงความเชื่อที่ว่าสีคำเป็นสิริมงคล³⁴

รูปที่ 1 การแต่งกายในชุดเสื้อฮีใช้ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ

³⁴สมทรง บุรุษพันธ์, "อินท่อน," วารสารภาษาและวัฒนธรรม 1
(กรกฎาคม - ธันวาคม 2524) : 20.

สำหรับแบบทรงผมนั้น ในสมัยก่อนหญิงชาวลาวไซ่งจะเกล้าผมแบบต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งปัจจุบันหญิงชาวลาวไซ่งรุ่นใหม่ไม่นิยมเกล้าผมอีกแล้ว แต่พอจะหาดูได้จากหญิงในวัยกลางคนและสูงอายุ แต่ก่อนเด็กชายและเด็กหญิงชาวลาวไซ่งจะถูกกร้อนผมจนสั้นคั้งแต่เด็ก พอเริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาวผู้ชายจะทำผมทรงคอกกระพุ่ม ส่วนผู้หญิงไว้ผมยาว การแต่งทรงผมแบบต่าง ๆ ของหญิงลาวไซ่งจะทำไปตามวัยเป็นลำดับขั้น ซึ่งจะทำได้ชั้นตอนไม่ได้ ชั้นตอนการทำผมมีดังนี้³⁵

1. เอ้อมไหลหรือเอ้อมไร เป็นทรงผมของหญิงสาววัยรุ่นอายุประมาณ 13-14 ปี ผมเริ่มยาวประมาณไหล่อยู่ในขนาดกำลังจะรวบได้
2. สับปิ่น เป็นทรงผมของหญิงสาวในวัยถัดมาถึง 14-15 ปี เนื่องจากผมเริ่มยาวมากขึ้นก็ให้พับปลายผมมันขึ้น แล้วสับหวีที่ท้ายทอย
3. จุกผม เป็นทรงผมสำหรับเด็กสาวที่มีอายุ 14-15 ปีเช่นกัน ที่เรียกว่าจุกผมเพราะค่องทำผมให้เป็นเหมือนกระบ้งเป็นกระจุกหนึ่งไว้ข้างหน้า ค้านหลังไว้เปีย
4. ผมชอกกระคอก เป็นทรงผมของหญิงสาวอายุราว 16-17 ปี คือผมยาวได้พอสมควรแล้ว จึงรวบไว้ข้างหลังแล้วเอาผมเป็นปมเหมือนผูกเชือกให้เรียบร้อย แล้วดึงชายผมมาข้างหน้า
5. ผมชอกชอย เป็นทรงผมของหญิงสาวอายุประมาณ 17-18 ปี เอาผมผูกเป็นเงื่อนตาย เอาชายไว้ข้างซ้าย ทำผมเป็นโบว์ทั้งสองข้าง
6. ผมมันเกล้าชอย หญิงสาวอายุประมาณ 19-20 ปี จะมีผมที่ยาวมาก คั้งนั้นจึงสามารถผูกผมเหมือนเนคไทผูกกระต่ายได้ และยังมีหางยาวออกมาทางขวา

7. ผมมันเกล้าหรือปั้นเกล้าถวน สำหรับหญิงที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป หญิงที่มีอายุเท่านี้จะมีผมยาวมาก เกล้ารวบม้วนทลปไว้กึ่งกลางศีรษะ ชายม้วนสอดเข้าไว้ข้างในแค้ใช้ไม้ซัดไว้ไม่ให้ผมหลุด ก้านหน้าลักษณะของผมจะเป็นลอนใหญ่ สาวที่มีผมยาวขนาดนั้นเกล้านี้สามารถจะลง ไปนั่งขวง ไค่และถึงวัยที่จะแต่งงานได้

สำหรับหญิงที่สามีถึงแก่กรรมลงต้องปล่อยผมสยาย ไม่เกล้าผมและห้ามใช้เครื่องประดับใด ๆ ระหว่างที่ไว้ทุกข์ 1 ปี ต้องทำผมแบบปั้นเกล้าตกคือ ทำเหมือนปั้นเกล้าแต่ให้กลุ่มผมอยู่ข้างหลัง เมื่อออกทุกข์แล้วจึงจะทำผมปั้นเกล้าแบบเดิมได้

รูปที่ 2 แบบทรงผมของหญิงลาวโซ่งซึ่งจะหาญได้
จากผู้สูงอายุเท่านั้น

ภาษา

ลาวโซ่งมีภาษาเป็นของตนเองทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เรียกว่า "ภาษาลาวโซ่ง" ซึ่งก็คือภาษาไทยคำนั้นเอง เป็นภาษาที่จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท (Tai Family) สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Branch)

ภาษาลาวโซ่งมีลักษณะทางเสียงและคำศัพท์ใกล้เคียงกับภาษาพวนและไทห่ามาก ส่วนใหญ่พูดอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย³⁶ วิศรุต สุวรรณวิเวก ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาเขียนของลาวโซ่งพบว่า³⁷ รูปแบบตัวอักษรลาวโซ่งอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบตัวอักษรล้านช้าง ตัวอักษรล้านช้างก็ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบตัวอักษรไทยสมัยสุโขทัยโดยผ่านทางล้านนาไทยอีกทอดหนึ่ง คำอักษรวิธีของภาษาลาวโซ่งคล้ายคลึงกับภาษาไทยมาตรฐานคือ การประสมคำจะวางรูปสระไว้ล้อมรอบพยัญชนะ และการเรียงคำก็เขียนเรียงจากซ้ายไปขวาเช่นเดียวกัน ส่วนที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยคือ ภาษาลาวโซ่งจะเขียนข้อความเรียงติดต่อกันไปตลอดโดยไม่มีเว้นวรรคหรือย่อหน้า และเมื่อสุดบรรทัดก็สามารถเขียนแยกคำได้

ลักษณะที่อยู่อาศัย

เรือนโซ่งโบราณเป็นเรือนเครื่องผูกชั้นเดียว ใต้ถุนสูง วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ เสาใช้ไม้ต้นยาวที่มีง่ามรับน้ำหนักของค้ำบ้าน หลังคาสูงชัน มุงด้วยหญ้าหรือแฝกคลุมเลยลงมาเกือบถึงพื้นดิน ส่วนของหลังคาที่ยื่นลงมาค้ำค้ำยไม้ค้ำ บริเวณใต้ถุนโซ่งเลี้ยงสัตว์ ปกติเรือนโซ่งแบบโบราณจะแบ่งออกเป็น 3 ห้อง กันค้ำยฝาไม้ไผ่ซี่ค้ำและ ฝ้าหัวเรือนหรือนอกชานโซ่งเป็นที่ทำงานบ้านต่าง ๆ ของผู้หญิงและพบปะสำหรับแขก ห้องกลางเป็นห้องใหญ่มีการก่อค้ำขึ้นมาเพื่อวางหินเส้าโซ่งเป็นเตาไฟสำหรับประกอบอาหารและเป็นที่พักผ่อนนอน ห้องท้ายเรือนเรียกว่า "ก้าน" ลดพื้นลงไปเล็กน้อยมีลักษณะโค้งมนทั้งฝาและหลังคาลักษณะกระโจม ห้องก้านนี้ใช้เป็นที่เลี้ยงผีเรือนถือว่าเป็นห้องศักดิ์สิทธิ์ ปกติเรือนโซ่ง

³⁶ เรืองเดช มันเขื่อนขัติย์, ภาษาถิ่นกระภูสไทย, หน้า 40.

³⁷ วิศรุต สุวรรณวิเวก, "ระบบการเขียนของโซ่ง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้าบทคัดย่อ.

โบราณจะไม่มีหน้าต่าง³⁸

ปัจจุบันเรือนโซึ่งแบบโบราณนี้หาอยู่ได้ยากมาก ทางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จึงได้สร้างเรือนโซึ่งลักษณะกึ่งกล้าวไว้หน้าพิพิธภัณฑสถานหนึ่งเพื่ออนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ภายในบริเวณบ้านได้จัดเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ไว้ด้วย ได้แก่ เหวียน เครื่องทอผ้า อุปกรณ์ในการประกอบอาหาร โดยตกแต่งบ้านให้มีลักษณะเหมือนชาวลาวโซึ่งอยู่อาศัยจริงทุกประการ

รูปที่ 3 เรือนโซึ่งแบบโบราณหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง

³⁸ ชูชีพ อุกมชัย จีราพร แสงศิลป์ และเรืองบุษย ทิระวานิช, "ลาวโซึ่ง," วารสารเมืองโบราณ 1 (กรกฎาคม - กันยายน 2518) : 24-33.

ความเชื่อ

ก่อนที่ลาวโซ่งจะยอมรับนับถือพุทธศาสนานั้น ลาวโซ่งนับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อทางศาสนาแบบ Animism ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิตและพิธีกรรมต่าง ๆ ของลาวโซ่งจึงเกี่ยวข้องกับผี แม้ในปัจจุบันลาวโซ่งก็ยังรักษาความเชื่อในเรื่องผีต่าง ๆ ไว้มิได้ทอดทิ้ง ทั้งผลการวิจัยของสุมิตร บิทธิพัฒน์ บัณฑิต อ่อนคำ และพูนสุข ขรรมาภิมุขพบว่า³⁹ แบบแผนการดำเนินชีวิตและพิธีกรรมของลาวโซ่งมักเกี่ยวข้องกับผีทั้งประเภทดีและร้าย ก่อนมาเมื่อลาวโซ่งได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนา ความศรัทธาและความเลื่อมใสในพุทธศาสนาทำให้ลาวโซ่งรับเอาความเชื่อและแนวปฏิบัติพิธีกรรมทางพุทธศาสนา มาเสริมในระบบความเชื่อเดิมของตนด้วย ดังนั้นความเชื่อของลาวโซ่งในปัจจุบันจึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อผีและวิญญาณต่าง ๆ กับความเชื่อในพุทธศาสนา ผีที่ชาวลาโซ่งให้ความเคารพนับถือมีดังนี้⁴⁰

1. ผีแดนหรือผีฟ้า เป็นเทวดาที่อยู่บนเมืองฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์สามารถลดบันทึกาลให้เกิดสิ่งที่ดีและร้ายได้ หัวหน้าแดนเรียกว่า "แดนหลวง" นอกจากนี้ก็มีแดนแนน แดนขุน แดนสิง ฯลฯ แต่ละแดนมีหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับมนุษย์และดินฟ้าอากาศ มนุษย์จึงต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความประสงค์ของแดนเพื่อให้แดนบันทึกาลให้เกิดความสุขความเจริญแก่ตน

2. ผีบ้านผีเมือง เป็นผู้คุ้มครองรักษาย่านเมืองและคนที่อยู่ในเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่เดิมพวกเจ้าเมืองจะต้องทำพิธีเช่น ไหว้ผีบ้านผีเมืองเป็นประจำ แต่ภายหลังที่อพยพมาอยู่ประเทศไทย การเช่นไหว้ผีเมืองถูกระงับไปเพราะขาดเจ้าเมืองและผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ ปัจจุบันการเช่นผีเมืองได้สูญไปแล้ว

3. ผีป่า ผีเขา และผีอื่น ๆ เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ตามป่า เขา

³⁹ สุมิตร บิทธิพัฒน์ และคนอื่น ๆ, ลาวโซ่ง, หน้า 20-24.

⁴⁰ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์, สาส์นผู้ไทย, หน้า 21-22.

แม่น้ำ หรือคามสถานที่ต่าง ๆ ถ้าคนทำให้ผีไม่พอใจก็จะเกิดเคราะห์ร้ายต้องทำพิธี
ไล่โทษ

4. ปีบรพรพฤษ เมื่อมีคนตายไปแล้วญาติพี่น้องจะเชิญวิญญาณผู้ตายมา
อยู่ในบ้าน โดยจัดที่ให้อยู่เฉพาะเรียกว่า "กะลอทอง" คนในบ้านต้องจัดหาอาหาร
มาเช่น ไหว้เป็นประจำ เมื่อจะประกอบพิธีกรรมใด ๆ ต้องบอกกล่าวให้ปีบรพรพฤษ
ทราบทุกครั้ง เหมือนว่ายังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ลาวโซ่งยังมีความเชื่อในเรื่องขวัญว่าร่างกายของมนุษย์ประกอบ
ด้วยขวัญ 32 ขวัญ ขวัญเป็นสิ่งที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นแต่จะทำให้ร่างกายมีชีวิต
ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ถ้าขวัญต่าง ๆ อยู่ในร่างกายครบถ้วนคน ๆ นั้นจะมี
สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงและจิตใจเป็นปกติ แต่ถ้าหากขวัญมีอันเป็นไปทางไม่ดีแล้ว คน
ผู้นั้นจะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย จึงมักจะทำพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ในร่างกาย
เหมือนเดิม

การละเล่นพื้นบ้าน

ลาวโซ่งจะมีเวลาว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวในระหว่างเดือน 5 และ 6
ช่วงเวลานี้ลาวโซ่งจะพักผ่อนอย่างแท้จริง มักมีการทำพิธีเล่นเวียน พิธีเล่นต่าง ๆ
(เล่น หมายถึง เช่น หรือสังเวย เล่นเวียนคือ การเซ่นไหว้ผีเวียน) รวมทั้ง
การขึ้นบ้านใหม่และพิธีตรุษสงกรานต์แบบไทยด้วย นอกจากนี้ลาวโซ่งยังมีการละเล่น
ต่าง ๆ ได้แก่ การเล่นคอน การเล่นแคน การเล่นสะบ้า การเล่นตะกร้อ และ
การเล่นตีหมกแดง แต่ปัจจุบันนี้การละเล่นเหล่านี้แทบจะสูญไปเกือบหมดแล้ว คงหา
ได้ในบางแห่งเท่านั้น

1. การเล่นคอน

ในสมัยก่อนลาวโซ่งจะมีประเพณีการเล่นคอนในเดือน 5 ตลอดทั้ง
เดือน จุดประสงค์ที่สำคัญก็คือการเล่นคอนนี้มีขึ้นเพื่อหนุ่มสาวโดยเฉพาะ ให้หนุ่มสาว
มีโอกาสรู้จักพูดคุยจาสังสรรค์ดูอุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน เป็นพื้นฐานนำไปสู่การแต่งงาน
ในอนาคต โดยพวกหนุ่ม ๆ จะรวมกลุ่มกันเพื่อออกเดินทาง ไปเล่นคอนในท้องถิ่น

หัวหน้ากลุ่มเรียกว่า "หมอซับหรือพ่อซับ" ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเชี่ยวชาญในการร้องเพลงซับตามแบบลาวโซ่ง สามารถโคกคอบกับฝ่ายหญิงได้ไม่จนมุม สำหรับฝ่ายหญิงก็ต้องมีหัวหน้ากลุ่มในการเล่นคอนเรียกว่า "แม่ซับ" บุคคลสำคัญที่จะขาดเสียมิได้คือ "หมอแคน" เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเป่าแคน ในกลุ่มหนึ่ง ๆ จะมีหมอแคน 1-2 คนผัดคกันเป่าแคน และ "หมอลำ" มีความสามารถในการขับค่างลอนที่เรียกว่า "แอวลาว" บุคคลที่เหลือในกลุ่มทำหน้าที่เป็นลูกคู่คอยปรบมือร้องรับฝ่ายหญิง ไม่ต้องออกเดินทาง ไทไหนแต่จะเตรียมจัดหาข้าวปลาอาหารไว้ต้อนรับฝ่ายชายที่จะเดินทางมาเล่นคอน รวมทั้งจัดเตรียมอุปกรณ์ไว้สำหรับเล่นคอนคือการเย็บลูกคอน⁴¹ อุปกรณ์ในการทำลูกคอนประกอบด้วยเมล็ดพื้หรือเมล็ดมะขาม น้ำสีต่าง ๆ เชือกค้ายและเข็ม โดยนำผ้าพันหรือสายคอกมาตัดเย็บเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส กว้างยาวประมาณ 5-6 นิ้ว มุมทั้งสี่พับเข้ามาชนกันแล้วเย็บตามเส้นทแยงมุม เว้นช่องว่างไว้กว้างพอสมควรสำหรับใส่เมล็ดพื้หรือเมล็ดมะขาม จากนั้นก็ทักผ้าสีต่าง ๆ เป็นริ้วยาวประมาณ 6-10 นิ้ว รวมกันเป็นพู่จำนวน 5 พู่ติดตรงมุมทั้งสี่และตรงกลางลูก ส่วนตรงกลางลูกอีกด้านหนึ่งใช้เส้นค้ายขั้วเป็นเกลียวคล้ายเชือกแต่เส้นเล็กกว่าผูกเย็บติดให้แน่นปล่อยชายให้ยาวพอสำหรับเป็นที่จับโยน ใ้ถนัดมือ⁴²

เมื่อจัดเตรียมสิ่งของเรียบร้อยแล้วฝ่ายชายจะออกเดินทางไปยังหมู่บ้านที่กำหนดไว้ สถานที่เล่นคอนเรียกว่า "ลานช่วง" เมื่อไปถึงบริเวณลานช่วงจะมีการปรบมือเป่าแคนเดินเข้าไป ถ้าฝ่ายหญิงต้อนรับให้เล่นคอนก็จะเชิญขึ้นบ้านเลี้ยงข้าวปลาอาหาร หลังจากนั้นสาว ๆ ที่นำอาหารมาเลี้ยงจะกลับบ้านเพื่อไปเตรียมอาหารมื้อกลางวันและเย็น ถ้าชายหนุ่มพอใจสาวคนใดอาจจะตามไปช่วยทำงานค้ายก็ได้ จนกระทั่งเวลาประมาณบ่าย 2-3 โมง ทุกคนจะมาพร้อมกันที่ช่วงเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน หลังจากนั้นเวลาประมาณ 3-4 โมงเย็นก็เตรียมตัวหอกลูกคอนหรือภาษาลาวโซ่งเรียกว่า "ค้อคมะก้อน"

⁴¹ปราณี ยอยรุ่งอรุณ, "การเล่นคอนของไทยโซ่งบ้านห้วยยาง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต คณะศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุภาณุจันบุรี, 2529), หน้า 13-17.

⁴²สมทรง บุรุษพันธ์, "อินกอน," หน้า 23.

ในการทอกลูกคอนทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะอยู่ในซุกเสื้อฮิโตะเอา
 คำน ไม่มีสายออกไว้ค่านอก ใช้ผู้เล่นฝ่ายละประมาณ 4-5 คน ส่วนที่เหลือก็ไปเป็น
 ลูกคู่ของพ่อขับแม่ขับหรือคอยมาสลับเล่นทอกลูกคอน วิธีการทอคอนนั้นทำโดยจับปลาย
 เชือกแกว่งเป็นวงกลมแล้วเหวี่ยงโยนไปที่อีกฝ่ายหนึ่ง ไม่จำเป็นว่าต้องโยนทีละคน
 จะโยนไปให้ใครก็ได้ ในระหว่างการทอกลูกคอนนี้จะมีการพูดจาโต้ตอบทำนอง
 เกี้ยวพาราสีกันและมีการตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมา ถ้าฝ่ายใครรับไม่ไ้จะถูกทำโทษโดยจะให้
 ทำอะไรก็ได้ เช่น ให้อำนาจ ทายปัญหา ยึดเครื่องประดับ หรือปรับเป็นเหล่า ใน
 ระหว่างที่ทอกลูกคอนอยู่นี้พ่อขับแม่ขับจะร้องเพลงขับโต้ตอบกันโดยไม่มีการ เป่าแคนหรือ
 รำแคน การเล่นทอกลูกคอนจะมีไปเรื่อยๆ ประมาณ 6 โมงเย็นจึงเลิก ต่อจากนั้น
 ทั้งสองฝ่ายจะไปเปลี่ยนเสื้อใหม่ แล้วจับคู่กันรำแคนอย่างสนุกสนานจนถึงเวลาประมาณ
 5 โมง - เที่ยงคืน ฝ่ายชายก็ร้องเพลงขับชวนฝ่ายหญิงไปรับประทานอาหาร หลังจาก
 รับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายชายจะร้องเพลงขับให้พร ฝ่ายหญิงร้องรับพร
 จากนั้นก็เล่นทอกลูกคอนอีกครั้งหนึ่งจนกระทั่งเวลาตี 3 จึงเลิกเล่น

ในช่วงเวลาดังแต่ที่ 3 เป็นต้นไปเป็นช่วงเวลาของการวานสาว
 โดยทั้งชายและหญิงจะมานั่งเรียงกันบนไม้กระดาน ตรงหัวแถวจะมีหัวหน้าช่วงฝ่าย
 ชายและฝ่ายหญิงเป็นผู้ดำเนินการ หัวหน้าช่วงฝ่ายชายให้รายคนแรกที่นั่งอยู่หัวแถว
 ยืนขึ้นแล้วถามว่าจะวานสาวคนไหน (ซึ่งหมายความว่าอยากคุยกับสาวคนไหน)
 พอรายหนุ่มบอกแล้วหัวหน้าฝ่ายหญิงจะถามผู้หญิงคนนั้นว่าจะคุยด้วยไหม ถ้าฝ่ายหญิง
 คกกลงก็ลุกขึ้นเดินไปหาชายคนนั้นแล้วพากันไปหาที่อยู่ ณ บริเวณลานช่วง ถ้าฝ่ายหญิง
 ไม่ชอบใจชายคนนั้นก็บอกไม่เอา แล้วเดินกลับหมู่บ้านหรือนั่งอยู่ที่เดิมรอให้หนุ่มคนอื่น
 วานต่อไป ในการพูดคุยกันนี้ต้องไม่มีการล่วงเกินกันเด็ดขาด เพราะจะเป็นการผิดผี
 พอเวลาทำสาธยายจะออกเดินทางไปแล้วก่อนยังหมู่บ้านอื่นต่อไป จนกระทั่งก่อน
 ขึ้นเคื่อน 6 ก็จะไปเคื่อนทางกลับหมู่บ้านของตน เพราะเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของการทำ
 ไร่นานาอีกครั้งหนึ่ง⁴³

การเล่นคอนไม่ใช่การละเล่นเพื่อความสนุกเพียงอย่างเดียว แต่

⁴³สมทรง บุรุษพันธ์, การเล่นคอนของลาวโซ่งที่บางจุง, หน้า 30-36.

ได้สะท้อนให้เห็นถึงความนึกคิด ความเชื่อ ประเพณีของลาวโซ่งค้าย ในสมัยก่อน การคมนาคมลำบากหญิงและชายไม่ค่อยมีโอกาสได้รู้จักพบปะกัน ดังนั้นการเล่นคอน จึงเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวต่างถิ่นได้รู้จักกัน แสดงให้เห็นว่าหนุ่มสาวลาวโซ่งมีอิสระเสรี ในการเลือกคู่ครองอย่างมาก การที่หนุ่มจากหมู่บ้านหนึ่งต้องไปเล่นอีกหมู่บ้านหนึ่งทำให้ ทราบทุกข้อราชการท่ามาหากินของคนต่างหมู่บ้าน ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้านต่าง ๆ การแต่งงานต่างหมู่บ้านก็เป็นการดีเพราะได้หลีกเลี่ยงการแต่งงานใน กลุ่มเดียวกันโดยเฉพาะชายหญิงที่มีสายเลือดเดียวกัน นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผี ควบคุมไม่ให้ชายหญิงทำผิดประเพณี และหญิงลาวโซ่งต้องเชื่อฟังแม่ขับแสดงให้เห็น ถึงการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส⁴⁴

ในปัจจุบันการเล่นคอนจะเล่นกันเฉพาะเมื่อมีงานประเพณีที่สำคัญ เท่านั้น เป็นการเล่นกันในหมู่บ้านเดียวกันและต้องมีการนัดหมายเวลากันไว้ล่วงหน้า ค้าย เพราะผู้ที่เล่นคอนได้ส่วนมากจะมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป

2. การเล่นแคน

หนุ่ม ๆ ชาวลาวโซ่งส่วนมากจะเล่นแคนเป็นกันทั้งนั้น เมื่อมา ชุมชุมที่ลานบ้านรับประทานอาหารจนอิ่มหน้าสำราญทีแล้ว ชายหนุ่มจะเป่าแคนเกี้ยวพาราสี สาว ๆ โดยฝ่ายชายจะยืนเข้าแถวเรียงกัน ส่วนฝ่ายหญิงจะนั่งอยู่กับพื้น หัวหน้าฝ่าย ชายจะไปถามฝ่ายหญิงคนใดคนหนึ่งว่ายินดีไม่คุยกับชายหนุ่มคนนั้นคนนี้หรือไม่ ถ้ายินดี ทั้งชายหนุ่มหญิงสาวคู่นั้นก็จะถูกเก็บความกันออกไปหาที่เป่าแคนด้วยกัน เป็นการละเล่นที่ เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะรู้จักพูดคุยกัน เป็นพื้นฐานนำไปสู่การแต่งงานในอนาคต เช่นเดียวกับการเล่นคอน

3. การเล่นตะกร้อ

ตะกร้อที่เล่นมีลักษณะแตกต่างจากตะกร้อโดยทั่วไป เป็นตะกร้อที่ใช้ใบตาลหรือทางมะพร้าว เอามาสานเป็นรูปสี่เหลี่ยมใส่เมล็ดพุทธรักษาเป็นคัมชะมวไว้

⁴⁴สมทรง มยุรพันธ์, "อินทกอน," หน้า 25-27.

ข้างใน วิธีเล่นก็คือผู้เล่นกองยืนเป็นวงกลม ชายหญิงจะจับคู่ยืนหันหลังให้กัน เวลาเล่นผู้ที่ยืนอยู่ข้างหน้าจะโยนตะกร้อไปให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังอีกคู่หนึ่ง ถ้าคนข้างหน้ารับตะกร้อไม่ได้ คนที่อยู่ข้างหลังต้องคอยเก็บตะกร้อเอาไว้มาก่อนข้างหน้า คนข้างหน้าต้องหลบไม่ให้ระวังไม่ให้ตะกร้อถูกตัวมิฉะนั้นจะถูกทำโทษ

4. การเล่นสะบ้า

ภาษาลาวโซ่งเรียกว่า "กระบ้า" อุปกรณ์การเล่นประกอบด้วย ลูกสะบ้าห้าตัวไม้กลม ๆ ขนาดเท่าจวนและมีไม้อีกแปดอันหนึ่งลักษณะแบนมีขนาดเท่าฝ่ากระป๋องนม วิธีเล่นคือผู้เล่นกองนั่งคุกเข่าขาเคียวเอาไม้แปดอันกลมแปดอันเสียดไว้ที่หัวเข่า และใช้ไม้อีกอันหนึ่งซึ่งห้าตัวไม้ไม่ใช้ตีให้ลูกสะบ้าวิ่งตรงไปยังเป้ากลมใหญ่ ใครตีลูกเป้าก็ถือว่าชนะ

5. การเล่นผีมกแกง

การเล่นผีมกแกงจะเล่นในเวลาากลางคืนประมาณเที่ยงคืน เล่นได้ทั้งชายและหญิง โดยเอากะลาตัวเมียที่มีรูวางคว่ำลง แล้วเอาผ้ามิกตาผู้ที่สมมุติว่าเป็นผีมกแกง หลังจากนั้นก็โห่ร้องยอ ๆ หรือยืนบนกะลา คนที่ร่วมวงเล่นก็จะช่วยกันปรบมือและร้องเพลงซึ่งมีเนื้อร้องดังนี้ "ผีมกแกงเอ๋ย ไต่แข้งไต่ขา ถุ่มถ่มไถยา ไต่แข้งไต่ขา" หรือร้องว่า "มกแกงเอ๋ย ไต่แข้งไต่ขา มกไถยา ถ้าไถยาเชิญผีมกแกงมาลงตะกร้า เจ้าพระยาสิเอ๋ย" ร้องกันไปเรื่อย ๆ จนคนนั้นล้มลง แสดงว่าผีมกแกงเข้าแล้วจะมีคนเอาเชือกมาผูกเอาไว้และมีที่เลี้ยงถือเชือกที่เอวของผีมกแกง ที่เลี้ยงจะเป็นผู้สั่งผีมกแกงให้ทำอะไรก็ได้จนกว่าคนนั้นล้มลง แสดงว่าผีมกแกงออกจากร่างแล้ว ก็จะเรียกคนนั้นให้คืนขึ้นมาโดยเขาไม่รู้เลยว่าเกิดอะไรขึ้นกับตนเอง⁴⁵

⁴⁵ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่น ๆ, ลาวโซ่ง, หน้า 33-35.

ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ

พิธีเก็ก

ปัจจุบันหญิงลาวโซ่งมัก ไปฝากท้องและทำคลอดกับเจ้าหน้าที่อนามัยที่ สถานีอนามัยประจำตำบลหรือที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ในสมัยก่อนหญิงลาวโซ่ง คลอดบุตรที่บ้านของตนเอง โดยมีหมอกำแยเป็นผู้ทำคลอดให้ ซึ่งต้อง ไปบอกไว้ก่อนล่วงหน้า เมื่อหมอกำแยมาถึงบ้านก็จะบอกให้ญาติเอาเหล่าไปให้ผีเรือนเพื่อบอกผีเรือน ว่าลูกหลานจะเกิดขอให้คลอดง่ายและปลอดภัย ต่อจากนั้นหมอกำแยจะเตรียมการคลอดให้พร้อมโดยเอาผ้าขาวมาผูกกับข้อให้คนท้องจับ ระหว่างที่กำลังคลอดนั้นผู้ชายจะอยู่ ค่ายไม้ไผ่เพราะถือว่าสกปรก หลังจากคลอดทารกแล้วหมอกำแยจะรีบตัดสายรกด้วย ไม้ไผ่ นำรกเค็กไปล้างให้สะอาดใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่หรือหม้อดินแล้วใส่เกลือ เอาใบทองปิก จากนั้นนำไปฝังไว้นอกรั้วบ้านหรือใต้บันได

เมื่อหมอกำแยตัดรกเค็กออกแล้วจะนำทารกไปอาบน้ำให้สะอาดแล้ว วางไว้ในกระบัง ญาติพี่น้องจะจักข้าวของต่าง ๆ ที่เป็นสิริมงคลกับเด็กใส่ไว้ใน กระบัง หมอกำแยจะยกกระบังใส่เค็กขึ้นวน 3 รอบ แล้วส่งให้ญาติรับไปพร้อมทั้ง อวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุขและโตวันโตคืน

หญิงลาวโซ่งจะอยู่ไฟประมาณ 15 วัน ในห้องที่อยู่ไฟจะเอาใบหนาด วางไว้ที่มุมห้องเพื่อบ่งกลิ่นไม่ให้มีค่าง ๆ มารบกวน เวลาอาบน้ำต้องเอาใบหนาด ใบมะขามและช้ำคมน้ำอาบทุกวัน นอกจากนี้ต้องกินน้ำส้มมะขามเปียกใส่เกลือให้เค็มจัก เพื่อเป็นการ ระบายของเสียในร่างกายที่ยังค้างอยู่

พ่อแม่จะจักพิธีรับขวัญเด็กเมื่อเด็กอายุได้ 2-3 เดือน โดยใช้ไข่ต้ม 1 ลูก เกลือ ข้าวสุกใส่ถ้วยอย่างละ 1 ถ้วย ใช้หมอกำขวัญเป็นผู้หญิง ถูกขวัญ ไม้ให้ผีเก็กหรือแม่ช่อมารบกวนเด็ก⁴⁶

⁴⁶ สุมิทร บิทธิพันธ์ และคนอื่น ๆ, ลาวโซ่ง, หน้า 36-38.

พิธีเสนเรือน

พิธีเสนเรือนหมายถึงการ เช่น ไหว้ผีเรือน ทำให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่ออกอยาก และส่งผลให้ครอบครัว ได้รับความสุข เกิดสิริมงคลแก่บ้านเรือน ผีเรือนของลาว โข่งก็คือบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เป็นผู้ที่อยู่ใน "สิง" เกี่ยวกับ ทาม ประเพณีของลาว โข่งเมื่อในบ้านมีคนตาย (ยกเว้นเด็ก ผู้หญิงตายทั้งกลม และผีตายโหง) หลังจากจัดพิธีเผาศพแล้วจะมีพิธีเชิญวิญญาณให้กลับมาอยู่ในครอบครัว และยังมีกรจกซื้อผู้ตายไปแล้ว ไว้ในบัญชีเรียกว่า "บัญชีเรือน" เก็บไว้ทุกบ้าน

ชาวลาว โข่งจะจัดพิธีเสนเรือนขึ้นทุก 2-3 ปี ทั้งนี้แล้วแต่ฐานะทาง เศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปตามการสืบผี เนื่องจากผีของ ลาว โข่งมี 2 ชั้นคือ ผีผู้ท้าวและผีผู้น้อย ดังนั้นพิธีเสนเรือนของโข่งจึงมี 2 ประเภท คือ เสนผู้ท้าวและเสนผู้น้อย (ผู้ท้าวหมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้า ผู้น้อย หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากสามัญชน)

เมื่อบ้านใดจะจัดพิธีเสนเรือนต้องเริ่มจากการเลือกลูกหมูตัวผู้ตัวหนึ่ง มาเลี้ยงไว้ โดยอธิษฐานว่าถ้าทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองและเลี้ยงหมูอ้วนท้วนตลอด รอดฝั่งก็จะทำพิธีเสนเรือน หมูที่จะใช้ในพิธีนี้โคตงโคขนาด 70-80 กิโลกรัม เพื่อให้พอสำหรับเซ่นผีเรือนและเลี้ยงแขกได้อย่างทั่วถึง หมูที่อธิษฐานไว้ทำพิธีนี้จะนำไป ทำอย่างอื่น เช่น ฆ่ากิน หรือนำไปขายไม่ได้ เพราะถ้าทำเช่นนั้นชาวโข่งเชื่อว่า จะเกิดเรื่องร้ายกับครอบครัว แต่ถ้าในระยะเวลาที่อธิษฐานเลี้ยงหมูไว้หมูเกิดตายเอง ก็องอธิษฐานเลี้ยงใหม่

เมื่อถึงกำหนดการทำพิธีเสนเรือนตามที่อธิษฐานไว้ เจ้าภาพจะไป บริกษาหมอ เสน เพื่อหาวันที่จะจัดงานและเชิญหมอ เสนมาทำพิธีให้ ในวันงานเจ้าภาพ จะฆ่าหมูตัวที่อธิษฐานไว้โดยการแทงคอให้ตาย หลังจากนั้นก็ชูดขนและฆ่าแหละ เครื่องในออกล้างให้สะอาด ยกหมูทั้งตัวขึ้นไปบนบ้านโดยเอาเลือกหมูทาที่หัวบันไดบ้าน เพื่อให้ผีรู้ว่าบ้านนี้ทำพิธีเสนเรือน แล้วจึงนำหมูไปปักเป็นชิ้น ๆ ในห้องผีเรือน พร้อมทั้งจัดเตรียมปานเผื่อนซึ่งต้องมีผู้เป็นคนจักให้ ก่อนจะวางเครื่องเช่นลงใน ปานเผื่อนต้องปูใบทองสัด 7 ชั้นไว้ แล้วจึงจะวางเครื่องเช่นได้ มีหมูจิบ ชีโครงหมู 7 ชี นำใส่หมูที่ต้มสุกแล้วมาวางรอบ ๆ ปานเผื่อน แล้วเอาใบทองสัด

บิณฑบาต คือก๋วยเตี๋ยวเส้นยาวเส้นเล็กใส่น้ำมันหมู ผักกาดขาว กล้วย อ้อย และ
 ตะเกียบ 7 คู่เสียบไว้ที่ปากปานเดือน พร้อมทั้งห่อข้าวเหนียวนึ่ง 7 ห่อวางเรียงราย
 ไว้รอบ ๆ ปานเดือน นอกนั้นก็ยังมีขนม ผลไม้ตามฤดูกาล ชั้นบนสุดจะมีถ้วยหมากพลู
 1 ถ้วย ถ้วยน้ำ 1 ถ้วย น้ำต้มหมู 1 ถ้วย และจับหน่อไม้* ใส่ใบคองสควางไว้ตรง
 กลางปานเดือน และเหล้า 1 ขวดวางไว้ข้างปานเดือน**

เมื่อหมอลำเสนามาถึงบ้านเจ้าภาพจะเชิญไปนั่งบนเสื่อในท้องนี้เรือน พร้อม
 ทั้งหมอบเขียนหมาก ชันน้ำ และเสื่ออีของเจ้าภาพให้กับหมอลำ หลังจากนั้นเจ้าภาพ
 และญาติ ๆ จะช่วยกันยกปานเดือน 3 ครั้งเพื่อแสดงว่าปานเดือนนั้นหนักมาก แล้ว
 เลื่อนปานเดือนไปใกล้ ๆ หมอลำ ให้หมอลำเสนาทำพิธีเช่นนี้เรือนต่อไป คือก๋วยเตี๋ยว
 เจ้าภาพจะนำสำรับอาหารมาเลี้ยงหมอลำ เจ้าภาพและญาติที่เดียวกันจะรับประทาน
 อาหารเข้าร่วมกับหมอลำในท้องนี้เรือน ส่วนญาติอื่น ๆ และแขกที่มาร่วมงานยัง
 รับประทานอาหารไม่ได้จนกว่าจะไหว้คำเชิญ เมื่อหมอลำรับประทานอาหารเสร็จ
 แล้วจะทำพิธีเช่นนี้เรือน โดยเชิญผีเรือนมากินเครื่องเช่น เช่นหมู 3 ครั้งก่อนแล้ว
 จึงเช่นเหล้า 3 ครั้งภายหลัง

ในการเช่นผีเรือนนั้นหมอลำจะเชิญผีเรือนที่มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อ
 ทั้งหมด การเรียกชื่อก็จะเรียกทีละชื่อเรียงตามลำดับก่อนหลัง โดยหมอลำจะตั้ง
 ใบคองเป็นแผ่นยาวเสียบเข้าไปในช่องเล็ก ๆ ที่เจาะไว้ข้างฝาท้องนี้เรือน เมื่อ
 เรียกชื่อผีคนใดก็จะใช้ตะเกียบคีบหมูทิ้งลงไปในช่องเล็ก ๆ นั้น แล้วเอาไม้จุ่มน้ำจาก
 ถ้วยที่วางอยู่บนปากปานเดือนหยดลงไปในช่องนี้ด้วย ทำเช่นนี้จนหมดรายชื่อในบัญชี
 เมื่อเช่นหมูครบแล้วต่อไปจะเช่นขนม จะเชิญผีเรือนมากินพร้อมกันทั้งหมดไม่ต้องเรียก
 ทีละชื่อ โดยใช้ตะเกียบคีบขนมทิ้งลงไปในช่องเดิม 1 ครั้ง เป็นอันเสร็จการ เช่น
 ครั้งที่ 1 เรียกว่า "เสนมางแปง"

* จับหน่อไม้คือ ยำเครื่องในหมูกับหน่อไม้คอง เครื่องปรุงมีพริกเผา
 หอมเผา น้ำปลาร้า จักว่าเป็นอาหารสำคัญที่ใช้เช่นผีเรือน

** ปานเดือนคือ ภาชนะจักสานแบบโบราณของไท่ ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่หรือ
 หวายชักไปมาอย่างหยวน ๆ มีลักษณะคล้ายกระจากยกพื้นสูงประมาณ 25-30 ซม.

สำหรับการเช่นครั้งที่ 2 เรียกว่า "เสนก่ากก" หมอเสนจะเรียก
เรียงชื่อผีที่ละชื่อเฉพาะผีเรือนบ้านเจ้าภาพเท่านั้น ส่วนผีเรือนบ้านญาติจะเรียก
รวมกันทั้งหมด วิธีการเช่นก็ทำเช่นเดียวกับการเช่นครั้งที่ 1. ส่วนการเช่นครั้งที่ 3
เรียกว่า "เสนสองคืบ" ทำเช่นเดียวกับการเช่นครั้งที่ 2. ต่อจากนั้นเป็นการเช่นผีอีก
7 ครั้ง ในขณะที่ทำพิธีนี้ก็มีผู้ทำพิธี เช่นผีญาติพี่น้องสกุลเดียวกันที่อยู่ต่างจังหวัดเรียกว่า
"ซ่าวว่า" เพื่อเรียกผีสกุลเดียวกันในทุกจังหวัดมากินเครื่อง เช่น เสริจจากการทำ
พิธีนี้แล้วหมอเสน เจ้าภาพและญาติผีเดียวกันจะรับประทานอาหารกลางวันพร้อมกันใน
ห้องผีเรือน ส่วนคนอื่น ๆ รับประทานอยู่ข้างนอก

หลังจากนั้นเป็นการเช่นเหล่าให้ผีเรือน 3 ครั้ง เจ้าภาพและญาติผี
เดียวกันจะเข้าไปในห้องผีเรือนอีกครั้งหนึ่ง หมอเสนจะรินเหล้าแจกทุกคนให้ดื่ม
พร้อม ๆ กัน 7 ครั้ง แล้วบอกให้ผีเรือนช่วยพิทักษ์รักษาลูกหลานทุกคนให้อยู่อย่าง
สุขสบายไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เสริจแล้วหมอเสนจะเทเหล้าในแก้วของคนทิ้งไป เจ้าภาพ
และญาติผีเดียวกันค่านับผีเรือนเพื่อส่งผีเรือนกลับเป็นอันเสริจพิธีเสนเรือน บรรดา
แขกที่มาร่วมงานก็จะลากลับบ้าน ส่วนครอบครัวของเจ้าภาพยังคงทำพิธีต่อไป
หมอเสนจะทำพิธี "แปงไท้" เพื่อเช่นผีขวัญทำให้อายุมันขวัญยืน แล้วทำพิธี "ฟายทาน"
เป็นการเชิญเทวดามากินเครื่องเช่นทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ต่อไปเป็นพิธี
"ฟายห่อปู" เชิญผีปู่พิทักษ์รักษามากินเครื่องเช่น (เครื่องเช่นประกอบด้วยเหล้า
ชั้นน้ำ หมากพดู เหมือนกันทั้งหมด) และสุดท้ายเป็นการ "ฟายหมอ" เพื่อขอบคุณ
หมอเสนที่มาทำพิธีให้ หมอเสนจะส่งมอบเสื้อฮักแกเจ้าภาพแล้วลากลับ⁴⁷

พิธีเสนเรือนของผีผู้ท้าวและผีผู้น้อยมีความแตกต่างในรายละเอียด
บางอย่างได้แก่

1. ในการเช่นผีเรือนสำหรับผีผู้น้อยคงเช่นหมูก่อนเช่นเหล่าภายหลัง ส่วนผีผู้ท้าวคงเช่นเหล่าก่อนเช่นหมูภายหลัง

⁴⁷ มยุรี วัคแก้ว, "การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวไซ่ง"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร (พัฒนาสังคม) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2521), หน้า 25-35.

2. ถ้าเป็นเส้นผู้น้อยต้องใช้หม้อเสนที่เป็นผู้น้อย แต่ถ้าเป็นเส้นผู้ทาวก็คองใช้หม้อเสนผู้ทาวเช่นกัน

3. ในการทำพิธีเสนผู้น้อยหม้อเสนไม่คองแต่งตัวเป็นพิเศษ แต่ในพิธีเสนผู้ทาวต้องใส่ชุดพิเศษที่มีสีแดง

4. ลักษณะการเข่นอาหารให้ปีกินแตกต่างกัน ถ้าเป็นเส้นผู้น้อยหม้อเสนจะใช้ตะเกียบคีบอาหารจากปานเข่นให้ปีกิน แต่ถ้าเป็นเส้นผู้ทาวคองจัดอาหารทุกอย่างห่อคัยใบคองวางไว้บนปานเข่น หอเช่นเหล่าเสร์จหม้อเสนจะหึ่งหอเครื่องเข่นให้ปีกินทั้งหมด

5. หม้อเสนผู้น้อยจะนั่งทำพิธีบนเสื่อที่ปูไว้ในห้องผีเรือน ส่วนหม้อเสนผู้ทาวจะนั่งทำพิธีบนเก้าอี้

6. การเลี้ยงอาหารหม้อเสนแตกต่างกัน เส้นผู้น้อยจะเลี้ยงอาหารหม้อเสน 2 ครั้งคืออาหารเช้าและกลางวัน ถ้าเป็นเส้นผู้ทาวเจ้าภาพจะเลี้ยงอาหารหม้อเสนมื่อกลางวันครั้งเดียว

รูปที่ 4 หม้อเสนคีบอาหารจากปานเข่นหึ่งลงช่องที่เจาะไว้ที่ผนังห้องผีเรือนเพื่อเข่นผีบรรพบุรุษ

พิธีปากคอง

พิธีปากคองเป็นพิธีไหว้ผีเรือนประจำบ้าน ทำเพื่อระลึกถึงพ่อแม่และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้มีของกินเหมือนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ พิธีปากคองแยกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ทำเป็นกิจวัตร ลาวโซ่งมีการแบ่งชนชั้นเป็น "ผู้ท้าว" และ "ผู้น้อย" ลาวโซ่งทุกคนรู้ตัวเองว่าเป็นผู้ท้าวหรือผู้น้อย พิธีปากคองสำหรับตระกูลผู้ท้าวจะทำทุก 5 วัน ส่วนตระกูลผู้น้อยจะทำพิธีนี้ทุก ๆ 10 วัน โดยจัดข้าวปลาอาหาร ขนม ผลไม้ และเหล้าใส่ถาดนำไปวางที่มุมห้องผีเรือนประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงนำออกมารับประทานได้ อาหารที่นำมาเช่นนี้เป็นอาหารที่รับประทานในชีวิตประจำวัน โดยเจ้าของบ้านต้องตักให้ผีเรือนก่อนรับประทานอาหารเอง พร้อมทั้งขอพรจากผีเรือนให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุขท่ามาหากินก็ได้ผลผลิตมาก⁴⁸

2. ทำในเดือน 12 ข้างแรม หรือ เดือนอ้ายข้างขึ้น เป็นพิธีปากคองพิเศษ โดยเชิญญาติพี่น้องผีเดียวกันมาร่วมพิธีด้วย ช่วงนี้เป็นช่วงที่กำลังเก็บเกี่ยวข้าว จึงต้องเก็บข้าวใหม่มาให้ผีพ่อแม่บรรพบุรุษกินก่อน เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณและเป็นสิริมงคล ทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากขึ้น โดยนำข้าวใหม่นี้มาทำข้าวเม่าประกอบเป็นอาหาร ร่วมกับอาหารอื่น ๆ เป็นเครื่องเซ่นนำไปวางที่ห้องผีเรือนประมาณ 1 ชั่วโมง หลังจากนั้นจึงนำออกมาเลี้ยงกันในหมู่ญาติ นอกจากนี้ชาวลาวโซ่งจะเผาข้าวหลามกินกันในช่วงนี้ทุกครัวเรือนด้วย⁴⁹

พิธีเส่นหับมด

เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อรับผีมด เนื่องจากมีผู้ป่วยซึ่งรักษาอย่างไรก็ไม่หาย

⁴⁸ สัมภาษณ์ ยัน ล้านใจดี, ราษฎรหมู่ที่ 1 ตำบลคอนมะเกลือ อำเภอดู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, 14 เมษายน 2530.

⁴⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่น ๆ, ลาวโซ่ง, หน้า 64.

เมื่อไปหาหมอเยื้อง* ที่สาเหตุของการเจ็บป่วย ปรากฏว่าเกิดจากผีมกกระทำให้อ้วย เพราะต้องการมาอยู่ด้วย ผู้ป่วยคงทำพิธีรับผีมกจึงจะหายเป็นปกติ เหตุการณ์นี้นาน ๆ จะมีสักรายหนึ่ง เพราะเมื่อทำพิธีเสนหับมกแล้วบ้านนั้นจะมีผีมกมาอยู่ด้วย ถ้ารับผีมกแล้วมีสิทธิ์ผีกฝนเป็นพ่อมกหรือแม่มก เพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ เนื่องจากลาว โข่งถือว่าผีมกเป็นผีครู ดังนั้นบ้านที่ทำพิธีเสนหับมกคงทำหิ้งให้ผีมกอยู่โดยเอาไปติดไว้ตรงหัวนอนผู้ป่วยแล้วทำพิธีเชิญผีมกขึ้นหิ้ง พิธีนี้คงทำให้เสร็จภายในวันเดียว เกื่อนที่ทำพิธีนี้ไม่ได้คือ เกื่อน 3, 9, 10 และ 11 และต้องใช้หมอมกผู้ชายเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ด้วย⁵⁰

พิธีเสนแก่เคราะห์หรือเสนผีขึ้นเสื่อ

พิธีนี้จัดขึ้นเมื่อมีผู้ป่วยซึ่งไปรักษากับหมอแผนปัจจุบันแล้วยังไม่หาย ญาติจะไปหาหมอเยื้องเพื่อรู้ว่าเจ็บป่วยเพราะเหตุใด ถ้าหมอเยื้องบอกว่ามีเคราะห์ต้องทำพิธีเสนแก่เคราะห์พร้อมทั้งก่อเงาห้วยด้วย โดยนำเสื่อของผู้ป่วยไปให้หมอเสนเป่าปี่ทำพิธีขึ้นเสื่อไว้ระยะหนึ่งจนกว่าจะถึงวันที่ทำพิธี ในระหว่างขึ้นเสื่อนี้ผู้ป่วยต้องนำข้าวสาร หมากพลูไปให้หมอเสนเป่าปี่เป็นระยะ ๆ แล้วแต่ละกำหนดกัน เช่น อาทิตย์ละครั้ง 10 วันครั้ง หรือเดือนละครั้ง โดยผู้ป่วยต้องบนไว้ก่อนว่าถ้าหายแล้วจะทำพิธีให้ วันที่ทำพิธีต้องทำก่อนวันเข้าพรรษา และไม่ใช้วันตายของพ่อแม่หรือวันพระ หิ้งนี้ตั้งดูวันแบบลาวโข่ง ชาวลาวโข่งนับวันเป็น 10 วัน หมุนเวียนกันไปตลอดไม่กำหนดข้างขึ้นข้างแรม มีชื่อวันดังนี้

* หมอเยื้องคือ ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเสี่ยงทายตลอดจนบนบานต่อรอกกับผีจนคนไขหายจากการเจ็บป่วย หมอเยื้องส่วนมากเป็นผู้หญิง พิธีการเยื้องทำโดยนำวนผ้าเปียหรือผ้าสีค่าเป็นลูกกลมใหม่ส่วนที่ถือได้ ขณะทำพิธีหมอเยื้องจะท่องคาถา พร้อมทั้งยกหม้อน้ำลอยเหนือจานและเสื่อผู้ป่วย เมื่อเริ่มเสี่ยงทายหมอเยื้องจะเรียกชื่อผีทีละชื่อ ถ้าหม้อน้ำแกว่งตรงกับชื่อผีใดก็แสดงว่าผู้ป่วยถูกผีนั้นทำ

⁵⁰ สุมิตร บิทธิวัฒน์ และคนอื่น ๆ, ลาวโข่ง, หน้า 72-73.

วันที่ 1	เรียกว่า	มือกัก	วันที่ 2	เรียกว่า	มือชก
" 3	"	มืออ้วง	" 4	"	มือเท้า
" 5	"	มือกำ	" 6	"	มือกับ
" 7	"	มือฮับ	" 8	"	มือฮาย
" 9	"	มือเม็ง	" 10	"	มือเปิก

ในวันทำพิธีญาติพี่น้องที่สนิทกันต้องมาร่วมพิธีด้วย ตัวผู้ป่วยที่หายแล้วก็ต้องใส่เสื้อสีตลอดเวลา พร้อมทั้งนำเปี้ยวพาคบ่าไว้ด้วย พิธีเสนแก่เคราะห์จะเริ่มตั้งแต่ก่อนเช้า ผู้พิธีจะจิกข้าวของเครื่องใช้ไว้ให้พร้อมก่อนหมอจะมาทำพิธี ผู้ทำพิธีประกอบด้วยหมอเสน ผู้ช่วยหมอเสน 3 คน หมอสะ 1 คน รวมเป็น 5 คน หมอเสนจะเป็นผู้ทำพิธีว่าคาถาคำต่าง ๆ เชิญผีมารับรองโดยมีหมอสะคอยเสี่ยงทายว่าไ้รับแล้วหรือยัง หลังจากนั้นจะทำพิธีทอเงาหัวและคักขอบคัง กล่าวคือหมอเสนจะเอาหมวกที่ผู้ป่วยใส่อยู่มาผูกด้วยไหมสีแดง สีแสด แล้วทอเงาคอกไม้ต่าง ๆ ถึงตอนสำคัญหมอเสนจะให้ผู้ป่วยสวมหมวก แล้วให้ญาติพี่น้องเรียงตามลำดับอาวุโสมาปลุกผีและหิว้มให้ผู้ป่วย พร้อมทั้งให้พรให้มีอายุยืน เมื่อทำพิธีทอเงาหัวเสร็จแล้วชั้นสุดท้ายจะมีพิธีคักขอบคังโดยเอาเฉพาะขอบกระดิ่งมาครอบตัวผู้ป่วยแล้วหมอเสนจะไข่มือกักขอบกระดิ่งครั้งเดียวให้ซากจากกัน เพื่อแสดงว่ามีไ้ออกจากตัวผู้ป่วยแล้ว

นอกจากนี้จะมีการเสี่ยงทายไ้ด้วย ไ้ใส่เคราะห์นี้เป็นไ้ตัวผู้ 1 ตัว และตัวเมีย 1 ตัว ชั่งไว้ในตะกร้า หมอเสนจะบดอยไ้ก่อนเช้าของอีกวันหนึ่ง เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วถ้าไ้ 2 ตัวนี้วิ่งไปคักยกันก็แสดงว่าไ้⁵¹

พิธีเสนเค็ง

พิธีนี้จัดขึ้นเมื่อมีผู้ป่วยซึ่งรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ไข้ให้หมอเยื้องดูสาเหตุของการเจ็บป่วย ปรากฏว่าเป็นเพราะพ่อแม่ที่ตายไปแล้วไ้ทำผิดค้อมีแดนบนฟ้า พ่อแม่ต้องการให้ลูกช่วยจึงกระทำให้ลูกเจ็บป่วยเป็นการบอกให้รู้ ต้องทำ

⁵¹สุลี, ประวัติ-ลัทธิของผู้ไทยงำ, หน้า 213.

พิธีเสนเต็งเพื่อได้โทษพ่อแม่จากผีแดง การทำพิธีนี้ต้องใช้หมอลงมอเป็นผู้หญิงเป็นผู้ทำพิธีให้ เจ้าของบ้านต้องเตรียมเครื่องเซ่นที่จะใช้ในพิธี ไค้แก๊ ไค้ กระบอกไม้ไผ่ ใช้ใส่่น้ำ เหล้า คอกสานเป็นควาย เวลาทำพิธีจะมีการเสี่ยงทายว่าขอให้แดนลงมากินเครื่องเซ่นจะไค้ทายโกรธผีพ่อแม่ ต่อจากนั้นจะทำพิธีเชิญขวัญผู้ป่วยเป็นลำดับสุดท้าย⁵²

พิธีเสนฆ่าเกือก

เป็นพิธีที่จัดขึ้นเมื่อเด็กขาลาวโซ่งเจ็บป่วยแล้วรักษาด้วยวิธีใด ๆ ก็ไม่หาย พ่อแม่ของเด็กจะไปหาหมอลงมอเพื่ออุสาเหตุของการเจ็บป่วย หมอลงมอจะทำการพิธีบนบานต่อผี ถ้าเด็กหายเจ็บป่วยแล้วจะทำพิธีเสนฆ่าเกือกให้ ทั้งนี้เพราะลาวโซ่งเชื่อว่าผีเกือก (คล้าย ๆ กับแมงของคนไทย) เป็นต้นเหตุของการเจ็บป่วย ก่อนทำพิธีนี้ 1 วันเจ้าภาพต้องเอานก หนู หรือไก่ตัวเล็ก ๆ อย่างใดก็ได้เพียง 1 ตัว มาขังไว้ในกรงเพื่อใช้ในการทำพิธี ส่วนเครื่องเซ่น ไค้แก๊ หัวหมู หมูต้มเป็นชิ้น ๆ ไค้ เหล้า อาหารอื่น ๆ ขนมและผลไม้ เมื่อจัดเสร็จเรียบร้อยแล้วจะนำไปวางไว้หน้าห้องผีเรือน แล้วให้เด็กที่เจ็บป่วยนั่งตรงหน้าเครื่องเซ่นเพื่อทำพิธีเซ่นผีเรือน หมอลงมอเป็นผู้ประกอบพิธีเสนฆ่าเกือกโดยเอาไม้ทุบคันทาก หนู หรือไก่ที่ขังไว้ในกรง พร้อมกับท่องคาถาภาษาลาวโซ่งกำกับไปด้วยจนกระทั่งสัตว์นั้นตาย แล้วจะนำสัตว์นั้นไปฝังไว้ใต้บันไดบ้าน เพื่อแสดงว่าผีเกือกได้ถูกกำจัดไปเรียบร้อยแล้ว⁵³

พิธีเสนกวักไถวหรือกวักควาย

เป็นพิธีเสนบักควาคีให้สิ่งชั่วร้ายออกไปจากเรือนแบบพิธีบักวังควาน (กวักควาย แปลว่า บักให้พ้นไป) เป็นพิธีที่จัดขึ้นเนื่องจากบ้านนั้นมีคนตายเกิดขึ้น เมื่อได้จัดการเผาศพผู้ตายไปแล้วก็ยังถือว่า เรือนนั้นเป็นเรือนร้ายอยู่ จึงจำเป็นต้อง

⁵² สัมภาษณ์ ยัน ล้านใจคี, 14 เมษายน 2530.

⁵³ สัมภาษณ์ แคง แอสมรัง, ราษฎรหมู่ที่ 1 ตำบลคอนมะเกลือ อำเภอดู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, 14 เมษายน 2530.

ทำพิธีเส่นบักควาคหลังจากเผาศพไปแล้วประมาณ 3-5 วัน ก่อนทำพิธีเซิญผีขึ้นเรือน
 ผู้ทำพิธีคือแม่จะทำพิธีไล่สิ่งร้ายออกไปจากเรือน เพื่อให้บ้านเรือนนั้นบริสุทธิ์พ้นจาก
 เคราะห์และทุกข์โศก ก่อนวันทำพิธีเจ้าภาพต้องหาไก่เป็นตัวเล็ก ๆ เตรียมไว้
 พร้อมทั้งเอาขี้เถ้าที่ร่อนละเอียดใส่กระถางใหญ่วางไว้ในห้องผีเรือน บักควาคบ้านให้
 สะอาด คว้าไอน้ำรอบ ๆ บ้านให้หมด

เครื่องเซ่นในการทำพิธีประกอบด้วยหมากพลู เหล้า ไก่ต้ม 2 ตัว
 ส่วนไก่เป็นตัวเล็ก ๆ แม่จะทำบุญไว้ที่ม้านั่งที่ทำพิธีในห้องผีเรือนใกล้ ๆ กับกระถาง
 ขี้เถ้า และมีผ้าขาวพาดไว้หน้าบ้านเพื่อไม่ให้ผีร้ายอื่น ๆ ขึ้นบ้าน เมื่อแม่ทำพิธี
 เสร็จแล้วก่อนจะกลับจะเอาไก่ที่บูชากับม้านั่งไปคั่วเพื่อไปปล่อย โดยลาวโซ่งเชื่อ
 กันว่าความทุกข์โศกหรือสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ในบ้านจะหายไปพร้อมกับไก่คั่วนั้น จากนั้น
 จะมีพิธีสู่ขวัญผู้มีชีวิตอยู่ในบ้านทุกคนเป็นการเรียกขวัญซึ่งหนีไปเนื่องจากเสียใจหรือ
 ตกใจเมื่อมีคนตายให้กลับมายุ่งกับตัว โดยหมอเส่นสู่ขวัญจะผูกข้อมือค้ำค้ายสี่ขาให้
 แก่ทุกคนในบ้าน พอรุ่งเช้าเจ้าภาพก็เข้าไปดูขี้เถ้าในกระถางว่ามีรอยอะไรบ้าง ถ้า
 ไม่มีอะไรแสดงว่ามีผู้ตายไปสวรรค์ ถ้ามีแสดงว่าวิญญาณลงจากสวรรค์มาวนเวียนอยู่
 เจ้าของบ้านก็จะไ้ทำพิธีเซิญผีขึ้นเรือนต่อไป⁵⁴

พิธีเซิญผีขึ้นเรือน

พิธีนี้จะทำหลังจากเผาศพไปแล้วไม่เกิน 15 วัน โดยเจ้าภาพจะไม่
 เซิญหมอเส่นมาทำพิธีให้ พร้อมทั้งเซิญญาติที่เกี่ยวข้องและเพื่อนบ้านให้มาร่วมงานค้ำ
 ถ้าผู้ตายเป็นชายญาติที่เกี่ยวข้องที่เป็นหญิงต้องเอาไก่และเหล้าไม่ให้เจ้าภาพ แต่ถ้า
 ผู้ตายเป็นหญิงญาติที่เกี่ยวข้องที่เป็นชายต้องเอาหัวหมูไปให้ ของที่นำมานี้จะใช้ในพิธี
 สู่ขวัญผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในบ้านนั้น เมื่อหมอเส่นมาถึงบ้านเจ้าภาพจะเรียกผีผู้ตายที่ทาง
 เข้าบ้าน แล้วหมอเส่นจะใช้เทียนหมากเซิญผีผู้ตายขึ้นบ้าน ทำพิธีเซ่นโดยใช้หมากพลู

⁵⁴วาสนา อรุณกิจ, "พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง"
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 195.

ไก่ ข้าวสาร และเหล้า หลังจากเชิญผีผู้ตายให้กินอาหารแล้วหมอเสนจะเชิญผีเรือนอื่น ๆ มากินเครื่องเช่นค้าย เจ้าภาพจะรินเหล้าให้ญาติผีเดียวกันค้ำทุกคน แล้วเชิญให้รับประทานอาหารพร้อมกับแขกอื่น ๆ ที่มาร่วมงานค้าย ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะขอบคุณหมอเสนที่มาทำพิธีให้โดยเอาเหล้ามาให้หมอเสนค้ำ เมื่อเสร็จพิธีเชิญผีขึ้นเรือนแล้วหมอเสนจะทำพิธีสู่ขวัญให้เจ้าภาพและผู้ที่อยู่ในบ้านผู้ตายทุกคน เพื่อให้ขวัญของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กลับมากอยู่กับตัวไม่ให้ตกคามผู้ตายไป แล้วเจ้าภาพจะทำพิธีส่งหมอเสนกลับโดยการส่งเสียงกั๊ง ๆ จนกว่าหมอเสนจะลงพันบ้านไป⁵⁵

รูปที่ 5 ญาติพี่น้องเชิญผีผู้ตายให้มากินเครื่องเช่นในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน

⁵⁵ สัมภาษณ์ หมอผู้ประกอบพิธีกรรมเชิญผีขึ้นเรือน, 18 มีนาคม 2530.

พิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงานของลาวโซ่งจะแตกต่างกันไปตามตระกูลผู้ท้าวหรือผู้น้อย เมื่อผู้หญิงแต่งงานแล้วต้องเข้าผีทางฝ่ายชาย วันที่จะทำพิธีแต่งงานต้องเป็นวันที่ของฝ่ายชายซึ่งไม่ตรงกับวันตาย วันเผา วันเก็บกระดูกของบรรพบุรุษของฝ่ายชาย เคื่อนที่นิยมทำพิธีแต่งงานมักใช้เคื่อนคู่ เมื่อกำหนดวันที่จะทำพิธีแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากมาที่บ้านของผู้หญิง เมื่อขบวนขันหมากมาถึงจะหยุดอยู่แค่ประตูรั้วบ้านเท่านั้น แล้วฝ่ายชายจะให้ล่อมไปบอกข่าวล่วงหน้าก่อน ล่อมจะขึ้นไปบนบ้านเจ้าสาวพร้อมกับผู้หญิงอีก 4 คนที่ยังเป็นโสภซึ่งแต่งกายในชุดเสื้อสีสะพายกะเหล็บ* คนละ 1 ใบ ในกะเหล็บแต่ละใบบรรจุหมาก 20 ใบ พลุ 1 ห่อ ปูนแดง 1 ห่อ ยาสูบ 1 ห่อ ล่อมฝ่ายเจ้าบ่าวจะเดินนำหน้าเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว 3 คนถึงขันหมาก 4 ขันตามด้วยผู้หญิงที่สะพายกะเหล็บ 4 คนขึ้นไปบนบ้าน ล่อมฝ่ายเจ้าสาวและพ่อแม่เจ้าสาวนั่งรับขันหมาก ล่อมฝ่ายเจ้าบ่าวจะกล่าวมอบสินสอดและมอบตัวเจ้าบ่าวให้ หลังจากนั้นจะนำขันหมากและเงินสินสอดไปมอบให้ผีเรือนในห้องผีเรือน ล่อมฝ่ายเจ้าสาวจะเซ่นเหล้าให้ผีเรือนกินและบอกให้ผีเรือนทราบถึงการแต่งงาน ล่อมทั้งสองฝ่ายจะบอกให้พ่อแม่เจ้าสาวหาเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว 7 คนไปไหว้ผีเรือน โดยยื่นเข้าแถวเรียงกัน การไหว้ทำโดยเอามือประสานกันระดับอก เคลื่อนมือวนขึ้นวนลงเป็นรูปวงกลมจากซ้ายไปขวา 12 ครั้ง (ปัจจุบันเหลือเพียง 6 ครั้งเพื่อเป็นการประหยัดเวลา) เสร็จแล้วนั่งคุกเข่าก้มลงกราบแบบมือ จุกขึ้นนั่งยอง ๆ แล้วยื่นขัน ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนครบตามจำนวนผีเรือน เจ้าบ่าวต้องกล่าวอาสาถึงพ่อแม่ของเจ้าสาวว่าจะอยู่ช่วยทำงานเป็นเวลาตามแคะจะตกลงกัน ถ้าเจ้าบ่าวเป็นลูกชายคนเดียวหรือลูกชายคนเล็กก็สามารถจะรับภรรยาไปอยู่บ้านได้เลย โดยไม่ต้องอาสาก็ได้

* กะเหล็บเป็นภาชนะจักสานของลาวโซ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทำด้วยไม้ไผ่ และหวายสานเป็นลวดลายซิกไปมาอย่างละเอียด มีรูปร่างคล้ายตะกร้าแต่ทรงเรียวกว่า ก้นสอบ ใช้ใส่เครื่องขันหมากในพิธีแต่งงาน หรือใส่ของอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน

ต่อจากการไหว้ผีเรือนแล้วเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวต้องไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งจะทำพิธีไหว้ในลักษณะเกี่ยวกับการไหว้ผีเรือน ขณะเดียวกันล้ามฝ่ายเจ้าสาวจะนำเจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาว 3 คนไปไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายเจ้าบ่าว เมื่อเสร็จการไหว้ผีเรือน ไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายแล้วเจ้าภาพจะเลี้ยงอาหารกลางวัน หลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้วบรรดาแขกที่มาร่วมงานจะทยอยกันกลับ แต่ญาติสนิทจะอยู่ต่อไปเพื่อทำพิธี "กางมุ้ง" พิธีกางมุ้งมักจะทำกันตอนค่ำ ๆ โดยทั้งสองฝ่ายจะเลือกสามีภรรยาสูงอายุมาคู่หนึ่ง (สามีภรรยาคู่นี้ต้องทำพิธีแต่งงานกันถูกต้องตามประเพณี อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ไม่มีเรื่องทะเลาะหมางใจกัน และลูก ๆ ยังมีชีวิตอยู่ทุกคน) เป็นคู่กางมุ้งให้ เมื่อกางมุ้งเรียบร้อยแล้วต้องเข้าไปนอนสักครู่หนึ่งเป็นพิธี หลังจากนั้นคู่บ่าว-สาวจะเข้าไปนอนสักครู่ก็ออกมาเป็นอันเสร็จพิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงานตามแบบผู้ท้าวและผู้หย้อยแตกต่างกันดังนี้⁵⁶

1. พิธีแต่งงานแบบผู้ท้าวต้องใช้ล้ามแต่งงานที่เป็นผู้ท้าวด้วย ส่วนในพิธีแต่งงานแบบผู้หย้อยก็ใช้ล้ามที่เป็นผู้หย้อยด้วย
2. ในพิธีแต่งงานแบบผู้ท้าวเจ้าบ่าวมีเพื่อนเจ้าบ่าว 7 คน และเจ้าสาวมีเพื่อนเจ้าสาว 3 คน ส่วนพิธีแต่งงานแบบผู้หย้อยเจ้าบ่าวมีเพื่อนเจ้าบ่าว 5 คน และเจ้าสาวมีเพื่อนเจ้าสาว 1 คน
3. ผู้หญิงที่สะพายกะเหล็บในพิธีแต่งงานแบบผู้ท้าวมี 4 คน ในกะเหล็บแต่ละใบบรรจุหมาก 20 ใบ พลุ 1 ห่อ มวนแดง 1 ห่อ ยาสูบ 1 ห่อ แต่ในพิธีแต่งงานแบบผู้หย้อยผู้หญิงที่สะพายกะเหล็บมี 2 คน สิ่งของที่บรรจุในกะเหล็บมีเหมือนกันยกเว้นหมากใช้เพียง 10 ใบเท่านั้น

⁵⁶วาสนา อรุณกิจ, "พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง", หน้า 85.

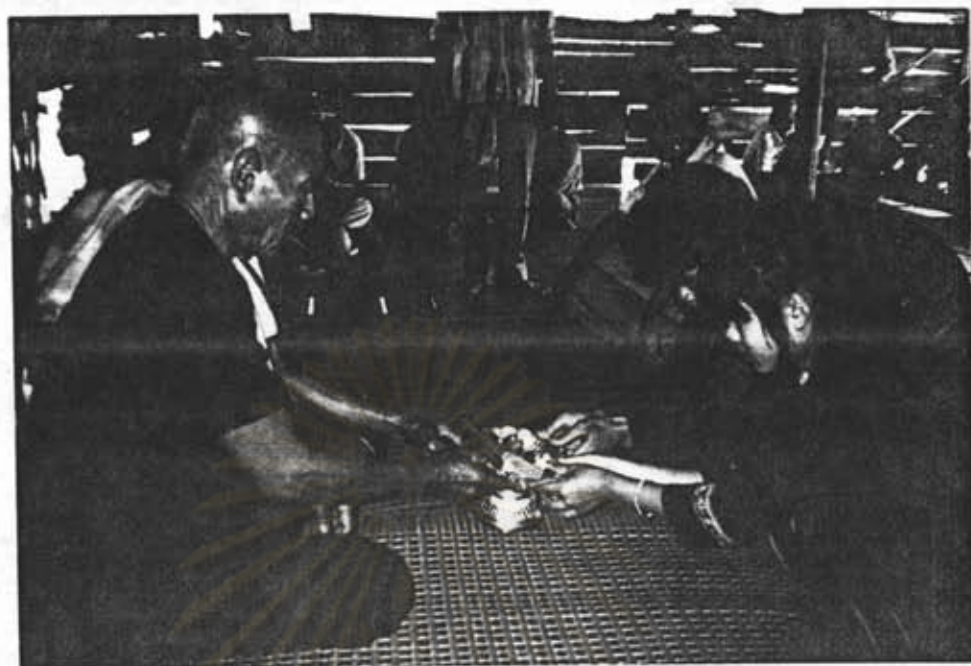
4. จำนวนชั้นมากในวิธีแบบผู้ท่ามี 8 ชั้น ส่วนวิธีแบบผู้น้อยใช้

4 ชั้น

5. ลักษณะการไถ่ปีเรือนของเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวแตกต่างกัน

รูปที่ 6 การแต่งกายของชายและหญิงในพิธีแต่งงาน

รูปที่ 7 เจ้าบ่าวเจ้าสาวทำพิธีไหว้ญาติผู้ใหญ่

พิธีศพ

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นในบ้าน เจ้าของบ้านจะยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัด เป็นการบอกข่าวให้เพื่อนบ้านทราบ เจ้าภาพต้องไปบอก "เขยกก" * ให้มาทำพิธีเกี่ยวกับศพเริ่มตั้งแต่การอาบน้ำศพ บรรจุศพลงโลง การทำพิธีเผาศพ และบอกทางให้ผู้ตายกลับไปบ้านเมืองเดิม ผู้ที่มาร่วมงานศพจะแต่งกายแตกต่างกันออกไปดังนี้

1. ญาติทางสายโลหิตเดียวกันต้องสวมเสื้อที่ทำด้วยผ้าดิบสีชาวกอแหลม แขนสั้น และโพกหัวด้วยผ้าดิบสีชาว

* เขยกก เป็นหมอนี่ที่ทำพิธีเกี่ยวกับการตาย ผู้ที่จะเป็นเขยกกไ้ต้องผ่านการฝึกฝนกับผู้รู้มาเป็นอย่างดี โดยจะต้องท่องคาถาข่มซึ่งเป็นคาถาป้องกันอันตรายจากผี และท่องท่องคำร่ำบอกทางศพได้

2. ญาติจากการแต่งงานต้องแต่งตัวด้วยชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ

คือเสื้อสี

3. ญาติพี่น้องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ผีเดียวกันและเพื่อนบ้านแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

เมื่อแขกมาถึงบ้านจะเป็นผู้อ่านน้ำศพให้โดยอาบทั้งตัว พร้อมทั้งหุ้มผ้าหน้าตาแบ่งเปลี่ยนชุดใหม่ให้ เสื้อผ้าที่ใส่ให้ผู้ชายมี 2 ชั้น ชั้นในเป็นเสื้อโท (สำหรับผู้ชาย) หรือเสื้อกอม (สำหรับผู้หญิง) ชั้นนอกเป็นเสื้อสีซึ่งต้องเอาค่านที่มีลายสวย ๆ ออกไว้ค่านนอก นุ่งกางเกงหรือผ้าชิ้น 2 ผืนซ้อนกัน ใ้ผ้าแพรสีแดง ปีกหน้าศพ ที่คอเสื้อโทหรือเสื้อกอมจะผูกเงินเหรียญไว้สำหรับใช้เป็นเงินเบิกค่านในเมืองผี ต่อจากนั้นก็จะมีศพโดยมีเฉพาะหัวแม่เท้าเท่านั้น และเวลานำศพไปเผาแขกจะตัดค้ายสายสิญจน์ที่มีหัวแม่เท้าออก เพราะลาวโซ่งเชื่อว่าผู้ตายจะเดินทางกลับไปสู่ดินเคิม หลังจากอาบน้ำแก่ตัวศพเสร็จแล้วก็นำศพบรรจุในโลง โดยเอาเสื้อปูลง ไปก่อนวางฟูกบนเสื้อแล้วจึงวางศพลง นอกจากนี้ก็จะนำสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตายใส่ลงไปในโลงด้วยเพื่อให้ผู้ตายเอาไปใช้ในเมืองผี ตามประเพณีของลาวโซ่งนิยมเก็บศพไว้ไม่เกิน 2 คืน ขณะตั้งศพไว้ที่บ้านต้องจุดเทียนตามไฟไว้ที่ปลายเท้าศพตลอดเวลาคาย

ในวันที่ทำพิธีเผาศพ แขกจะตัดค้ายสายสิญจน์ที่มีหัวแม่เท้าศพออก แล้วบอกทางศพ ต่อจากนั้นจะทำพิธีช้อนขวัญให้แก่ญาติผีเดียวกันที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยให้เดินวนรอบโลงศพจากซ้ายไปขวา 3 รอบ เมื่อครบแล้วจะมีหญิงชรามาดึงตัวออกไปทีละคน และมีผู้หญิงอีก 2 คนเรียกว่า "ผู้รู้" ถือสวิงคนละอัน ในสวิงจะใส่ห่อเสื้อผ้าของญาติผีเดียวกันเพื่อช้อนขวัญไม่ให้ตามผู้ตายไป โดยเดินวนรอบโลงศพ 2 รอบเป็นอันเสร็จพิธีช้อนขวัญ หลังจากนั้นจะยกศพลงจากเรือนเพื่อนำไปเผาที่ป่าช้า โดยให้ลูกชายคนโตถือธงห้าค้วยไม้รวก ผืนธงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสีแดง เดินนำหน้าศพ แขกเป็นผู้เดินนำหน้าขบวนในมือถือตะกร้าไถกัม 1 ตัว และกระแอมใส่ข้าวเหนียวเพื่อนำไปให้ผีกิน อีกมือหนึ่งถือไม้พิน 1 ห่อน ตามด้วยลูกชายทั้งหมดแล้วก็เดินโลงศพซึ่งมีร่มกระดาษกางให้ตรงกับศีรษะผู้ตายเป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อผู้ตาย

ปัจจุบันมีพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ขยาย โดยให้พระสงฆ์เดินนำหน้าขบวนคู่ไปกับเขยยก
บางครอบครัวก็ให้ลูกชายคนโตของผู้ตายบวชให้แล้ว เดินถือสายสิญจน์จูงโลงศพไปเผา

เขยยกจะเป็นผู้เลือกสถานที่ที่จะใช้เผาศพโดยเสี่ยงทายตามแบบของ
ลาวโซ่ง เมื่อได้สถานที่แล้วญาติจะช่วยกันก่อกองฟอนเพื่อใช้เผาศพ แล้วหามโลงศพ
เคียววนซ้ายรอบกองฟอน 3 รอบ นำโลงศพตั้งบนกองฟอนโดยหันศีรษะไปทางทิศใต้
หันเท้าไปทางเมืองลาว หยิบเสื่อฮีบนโลงศพออก ปัจจุบันมีการนิมนต์พระมาทำ
มาตีกาบังสุกุลศพมีการทอดผ้าเอาผ้าวางบนโลงให้พระชักแล้วจึงจุดไฟเผา เขยยกเป็น
ผู้จุดไฟคนแรก แล้วญาติพี่น้องเพื่อนบ้านจะพากันทยอยเผาศพ ขณะที่กองไฟกำลังลุก
โชติช่วงอยู่ญาติของผู้ตายจะโยนเสื่อฮีบและเสื่อผ้าของผู้ตายข้ามกองไฟไปมา 3 ครั้ง
หลังจากนั้นแขกที่มาร่วมงานจะทยอยกันกลับเหลือแต่ญาติพี่น้องเท่านั้น เมื่อเผาจนเหลือ
แต่กระดูกแล้ว เขยยกจะใช้ตะเกียบคีบกระดูกมาวางลงบนผ้าขาวแล้วทำพิธีอาบน้ำกระดูก
ลูกชายที่เลี้ยงพ่อแม่ก่อนตายจะแบ่งกระดูกส่วนหนึ่งไว้บูชา ส่วนที่เหลือเขยยกจะใส่ไว้ใน
ถุงซึ่งทำด้วยผ้าไหมที่ปากถุงมีค้ายเส้นหนึ่งยาวมากเรียกว่า "สายใจ" เขยยกจะเอา
สายใจผูกปากถุง เอาถุงนี้ใส่ไว้ในหม้อดินแล้วปิดฝาหม้อ กิ่งสายใจออกจากหม้อไป
ผูกไว้กับบ้านจำลองที่สร้างให้แก่ผู้ตาย แล้วทำพิธีเสี่ยงทายหาที่ฝังกระดูกโดยใช้ไม้
เสี่ยงทาย 2 อันมาเสี่ยงทายให้ไ้คิดว่าอันไหนอัน 3 ครั้ง จึงจะฝังกระดูกลงตรงนั้น
เพราะเชื่อว่าผู้ตายต้องการอยู่ตรงนั้น แล้วเขยยกจะให้คนที่มาร่วมงานช่วยกันสร้าง
บ้านจำลองซึ่งมีลักษณะเหมือนบ้านจริงทุกอย่าง แต่ทุกสิ่งจะหักกลับกันหมดคับของคนเป็น
เช่น หลังคาจากก็มุ่งให้กลับข้างกับคนเป็น จำนวนชั้นบันไดก็ค่างจากของคนเป็น
เป็นต้น สิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้คืออย่างหนึ่งในพิธีศพคือ "เสาหลวง" เป็นเสาไม้สูง
ประมาณ 7 ศอก เพื่อปักไว้หน้าบ้านจำลองหรือเรือนแก้ว เสาหลวงที่เป็นของผู้ตาย
ที่เป็นชายเรียกว่า "นกก" ส่วนผู้ตายที่เป็นหญิงเรียกว่า "ปลี" ที่เรียกเช่นนี้เพราะ
ที่ยอกเสาหลวงจะมีรูปนกกและสลักจากไม้หรืออาจจะตกแต่งด้วยกระดาษสีก็ได้ปักอยู่
ถ้าเป็นนกกของผู้ชายจะมีรูปลักษณ์คล้ายกลดเล็ก ๆ บักอยู่กับนกกด้วย ถ้าเป็นปลีก็คือ
นกกนั้นเองแต่ไม่มีรุ่มปักอยู่ ส่วนลักษณะเสาหลวงของผู้ตายที่เป็นชายจะมีธงผูกติดอยู่
ทำจากผ้าทึบสีขาวเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กิ่งก้านดูขงเป็นลวดลายค่าง ๆ อย่าง
สวยงาม รอบ ๆ เสาหลวงจะมีไม้สั้น ๆ บักอยู่ 21 อัน ที่ปลายไม้แต่ละอันจะมี

ผ้าสีขาวผูกคอกอยู่โดยรอบอันสุดท้ายไม่ต้องผูกผ้าไว้ ส่วนเสาหลวงของผู้ตายที่เป็นหญิงจะมีธงสีขาวและแคงปักอยู่รอบ ๆ ประมาณ 30 อัน ยอดเสาปักกันที่เรียกว่าปลีไว้ ชาวโชนงเชื่อว่านกและปลีเป็นพาหนะที่จะนำวิญญาณของผู้ตายไปเข้าแดนบนสวรรค์

หลังจากฝังกระดูกของผู้ตายแล้ว เชยกกจะทำพิธีบอกทางผู้ตายโดยยื่นหน้าเสาหลวงท่องคาถาภาษาลาว โชนงบอกทางผู้ตายตั้งแต่ออกจากบ้านไปจนถึงเวียงจันทน์ซึ่งลาวโชนงเชื่อว่าเป็นถิ่นเดิมของตน และเดินทางไปเข้าแดนซึ่งเป็นผีที่ชาวโชนงให้ความเคารพอย่างสูงสุด ในขณะที่กำลังทำพิธีบอกทางผู้ตายอยู่นั้น ต้องมีคน ๆ หนึ่งที่ได้รับกรายกย่องว่าเป็นคนดีคอยจับตัวเชยกกไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้ขวัญของเชยกกตกตามวิญญาณผู้ตายไปด้วย ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะทำพิธีสู่ขวัญเชยกกโดยนำไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด หมากพลумаให้เชยกกพร้อมทั้งอวยพรให้เชยกกมีอายุมันขวัญยืน⁵⁷

พิธีศพของผู้ท้าวและผู้น้อยมีความแตกต่างกันดังนี้⁵⁸

1. สถานที่เผาศพ การสร้างบ้านจำลองและเสาหลวงของศพผู้ท้าวและผู้น้อยจะแยกกันกล่าวคือ ศพผู้ท้าวจะอยู่ทางทิศเหนือของป่าช้า ส่วนศพของผู้น้อยจะอยู่ทางทิศใต้ของป่าช้า
2. ในการบอกทางศพเพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปเข้าแดนบนเมืองฟ้า จะบอกทางให้ศพผู้น้อยไปอยู่ที่ "ท่าคอย" หรือคืนคอย ส่วนศพผู้ท้าวจะให้ไปอยู่ที่ "เรือนพาน" ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นสูงกว่า
3. เชยกกผู้น้อยจะแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สวมหมวก

⁵⁷ สุมิตร บิทธิวัฒน์ และคนอื่น ๆ, ลาวโชนง, หน้า 50-56.

⁵⁸ วาสนา อรุณกิจ, "พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโชนง", หน้า 96.

คาคบ่าคิยสี่ขาที่เอาจและเสียบมีกหมอที่เอาจ ส่วนเขยกกผู้ท้าวแก่งกายคัยชุกที่ไซ้ใน
ชีวิตประจำวัน สวมหมวก และมีผ้าแพรสีแก่งพันรอบหมวก สะพายมีกหมอ

4. ในพิธีศพที่ผู้ตายเป็นผู้ชายต้องไซ้เขยกกที่เป็นผู้ชาย ถ้าผู้ตายเป็นผู้
ท้าวก็ต้องไซ้เขยกกที่เป็นผู้ท้าวคัย แต่ถ้าไม่สามารถหาได้ก็อนุโลมให้ไซ้เขยกก
ผู้ชายได้ แต่ต้องรู้คาถาขมและคำร่ายออกทางศพ

รูปที่ 8 เรือนจำลองที่สร้างให้แก่ผู้ตาย

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมประเพณี
ของลาวโซ่ง จะเห็นได้ว่าลาวโซ่ง ได้อพยพจากแคว้นสิบสองจุไทยมาอยู่ในประเทศ
ไทยเป็นเวลานานนับร้อยปีแล้ว แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
ของกลุ่มคนไว้ได้มิให้ทอดทิ้งไป โดยเฉพาะภาษา การแต่งกาย และพิธีกรรม
การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของลาวโซ่งแต่เดิมมักมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก เช่น
ต้องเชิญหมอหรือผู้รู้ให้เป็นผู้ดำเนินการ แต่ลาวโซ่ง ได้ตัดทอนหรือเปลี่ยนแปลงสิ่ง
เหล่านี้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นี้ยัง
แตกต่างกันออกไปตามตระกูลผู้ท้าวหรือผู้น้อย ถึงแม้ว่าสังคมของลาวโซ่งจะมีการ

แบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ประเภท แต่คนทั้งสองชนชั้นก็มิได้มีการชกแย้งหรือไม่พอใจ
 ในสถานภาพของตน ปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่และอาชีพของคนทั้งสองชนชั้นนี้
 ความคล้ายคลึงกันมากจนดูไม่ออกว่าใครเป็นผู้ท้าวหรือผู้น้อย ยกเว้นในเวลา
 ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เท่านั้นที่ชนชั้นผู้ท้าวต้องทำพิธีใหญ่โตกว่าผู้น้อย นอกจากนี้
 ความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณเป็นสิ่งที่ช่วยให้สังคมของลาวโซ่งอยู่กันอย่างสงบสุข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย